
Certificatieschema Energiemanagementsystemen volgens ISO 50001:2018

De overtuiging - en ervaring - van SCCM is dat elke organisatie (hoe klein ook) betere energieprestaties behaalt door het gebruik van de 'plan-do-check-act' aanpak uit de ISO 50001-norm.

Copyright SCCM

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt en/of verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SCCM.

Disclaimer

De inhoud van deze brochure is met uiterste zorg samengesteld, desondanks kunnen fouten en onvolledigheden niet geheel worden uitgesloten. SCCM aanvaardt derhalve geen enkele aansprakelijkheid, ook niet voor directe of indirecte schade ontstaan door of verband houdend met het gebruik van de inhoud van deze uitgave.

Certificatieschema Energiemanagementsystemen volgens ISO 50001:2018*

N190416, 4 juni 2019

* Dit certificatieschema is gebaseerd op NEN-EN-ISO 50001:2018, de Nederlandse versie van de Europese norm EN ISO 50001:2018. Deze Europese norm is identiek aan de internationale norm ISO 50001:2018. In dit certificatieschema wordt voor het gemak de term ISO 50001 gebruikt in plaats van NEN-EN-ISO 50001:2018.

Inhoudsopgave

HOOFDSTUK 1	
I	Inleiding 6

HOOFDSTUK 2	
2	Toelichting en interpretatie van ISO 50001:2018 8

HOOFDSTUK 3	
3	Organisatie van de certificatie-instelling 18
3.1	Principes en algemene eisen (ISO 17021-1 hoofdstuk 4 en 5) 18
3.1.1	Onpartijdigheid (ISO 17021-1 paragraaf 4.2, 5.2 en 5.3) 18
3.1.2	Reageren op klachten (ISO 17021-1 paragraaf 9.6.7) 18
3.2	Organisatiestructuur binnen de CI (ISO 17021-1 hoofdstuk 6) 18
3.3	Personeel binnen de CI (ISO 17021-1 hoofdstuk 7) 18
3.3.1	Competentie van management en personeel (ISO 17021-1 paragraaf 7.1) 18
3.4	Informatie-uitwisseling tussen CI en derden (ISO 17021-1 hoofdstuk 8) 19
3.4.1	Publiektoegankelijke informatie (ISO 17021-1 paragraaf 8.1, 8.2, 8.3 en 8.4) 19
3.4.2	Informatie-uitwisseling tussen CI en klanten (ISO 17021-1 paragraaf 8.5) 19

HOOFDSTUK 4	
4	Werkwijze van de certificatie-instelling 20
4.1	Activiteiten voorafgaand aan certificatie (ISO 17021-1 paragraaf 9.1) 20
4.1.1	Beoordeling aanvraag (ISO 17021-1 paragraaf 9.1.1 en 9.1.2) 20
4.1.2	Audittijd (ISO 17021-1 paragraaf 9.1.4 en 9.1.5/ISO 50003 paragraaf 5.3) 21
4.2	Initiële certificatie (ISO 17021-1 paragraaf 9.3) 21
4.2.1	Fase 1-audit (vooronderzoek) (ISO 17021-1 paragraaf 9.3.1.2) 21
4.2.2	Fase 2 (certificatieaudit) (ISO 17021-1 paragraaf 9.3.1.3) 21
4.3	Uitvoering audits (ISO 17021-1 paragraaf 9.4) 22
4.3.1	Beoordeling borging van naleving wet- en regelgeving 22
4.3.2	Beoordeling continue verbetering (ISO 17021-1 paragraaf 9.4.8.3/ ISO 50003 paragraaf 5.6, 5.7, 5.8 en 5.9) 23
4.3.3	Beoordeling energie-informatie 24
4.3.4	Handelwijze in het geval van overtredingen 24
4.3.5	Rapportage van audits (ISO 17021-1 paragraaf 9.4.8/ISO 50003 paragraaf 5.6) 24
4.4	In stand houden certificatie (ISO 17021-1 paragraaf 9.6) 25
4.4.1	Controleaudit (ISO 17021-1 paragraaf 9.6.2/ISO 50003 paragraaf 5.8) 25
4.4.2	Speciale audits (ISO 17021-1 paragraaf 9.6.4) 25

BIJLAGEN

1	Documenten voor vooronderzoek	26
2.	Toelichtende schema's met betrekking tot het energiemanagementsysteem	27
3.	Kennis over energiegerelateerde wet- en regelgeving in Nederland	30
4.	Gebruik van het ISO 50001-certificatieschema in het buitenland	31
5.	Nadere informatie	33

Inleiding

Door het sluiten van een overeenkomst met de Stichting Coördinatie Certificatie Managementsystemen voor milieu en gezond en veilig werken (SCCM) kunnen geaccrediteerde certificatie-instellingen (CI's) gebruik maken van het hier gepresenteerde certificatieschema dat is gebaseerd op de mondiale norm ISO 50001:2018 (ISO: International Standardization Organization te Genève). Het certificatieschema is ontwikkeld door een binnen SCCM functionerend Centraal College van Deskundigen (CCvD). Het bestuur van SCCM heeft het voorstel van het CCvD overgenomen. SCCM voldoet als schemabeheerder aan de daarvoor door de Raad voor Accreditatie gestelde eisen. De bij SCCM aangesloten certificatie-instellingen verplichten zich tot het volgen van het door SCCM opgestelde certificatieschema voor certificatie op basis van de ISO 50001-norm.

De Raad voor Accreditatie (RvA) is een door de overheid aangewezen orgaan voor het houden van toezicht op het functioneren van certificatie- en inspectie-instellingen. Certificatie-instellingen die aan de eisen van de RvA voldoen, kunnen door de RvA worden geaccrediteerd. Wanneer een CI een certificatieschema ontwikkelt, dient ze daarbij de relevante belanghebbenden te betrekken. Door gebruik te maken van een onafhankelijke schemabeheerder hoeft niet elke certificatie-instelling dit afzonderlijk te doen. Tevens wordt een uniforme uitleg van de onderliggende norm bevorderd en heeft een onafhankelijke schemabeheerder toegevoegde waarde op het gebied van informatievoorziening aan zowel auditoren van certificatie-instellingen als organisaties die gecertificeerd willen worden.

SCCM gaat overeenkomsten aan met zowel certificatie-instellingen die zijn geaccrediteerd voor ISO 50001-certificatie door de RvA of een door IAF (International Accreditation Forum) geaccepteerde accreditatie-instelling welke een MLA-partner is voor ISO 50001 als met certificatie-instellingen die een overeenkomst hebben met SCCM voor het gebruik van het ISO 14001-certificatieschema en daarvoor zijn geaccrediteerd.

Specifiek voor de certificatie van energiemanagementsystemen (EnMS) en de accreditatie van certificatie-instellingen zijn, naast de ISO 50001-norm, vooral de eisen uit de volgende documenten van belang:

- NEN-EN-ISO/IEC ISO 17021-1: Conformity assessment - Requirements for bodies providing audit and certification of management systems Part 1: Requirements;
- NEN-ISO 50003: Energy management systems - Requirements for bodies providing audit and certification of energy management;
- NPR-ISO/IEC TS 17022: Conformity assessment - Requirements and recommendations for content of a third-party audit report on management systems;
- IAF MD 2: Transfer of Accredited Certification of Management Systems;
- IAF MD 3: Advanced Surveillance and Recertification Procedures (ASRP);
- IAF MD 4: Use of Computer Assisted Auditing Techniques ("CAAT") for Accredited Certification of Management Systems;
- IAF MD 11: Audits of integrated management systems;
- SAP-C005: Specific Accreditation Protocol for the certification of energy management systems van de RvA;
- Eventuele nieuwe door het EA en/of IAF uitgebrachte richtlijnen die betrekking hebben op ISO 50001-certificatie.

NEN-ISO 50003 geeft bindende richtlijnen voor certificatie-instellingen voor tijdsbesteding, en competenties van personeel. Ook de handelwijze bij organisaties met 'multiple sites' is hierin vastgelegd. IAF MD 1 is daardoor niet van toepassing.

Voor de bovenstaande documenten geldt dat de laatst gepubliceerde versie van toepassing is (rekening houdend met eventuele overgangstermijnen). Voor zover het vrij beschikbare documenten zijn, is de laatste versie te vinden op www.sccm.nl. Verwijzingen naar paragrafen uit de ISO 17021-1 zijn gebaseerd op de ISO 17021:2015. Verwijzingen naar paragrafen uit de ISO 50003 zijn gebaseerd op de ISO 50003:2014.

SCCM streeft een hoogwaardig certificaat na met een breed draagvlak, dat een toegevoegde waarde heeft, in het bijzonder in de relatie van de gecertificeerde organisatie met haar omgeving (zoals overheid, afnemers, leveranciers en omwonenden). Om dat te bereiken is het CCvD van SCCM samengesteld uit vertegenwoordigers van verschillende betrokken partijen.

Het certificatieschema bestaat uit de volgende drie delen:

- Toelichting en interpretatie van de ISO 50001-norm (hoofdstuk 2)
- De organisatie van de certificatie-instelling (hoofdstuk 3)
- De werkwijze van de certificatie-instelling (hoofdstuk 4)

Op een aantal plaatsen staat wat SCCM 'verwacht'. Dat wil zeggen dat SCCM de betreffende interpretatie als dringend advies meegeeft maar dat daar met goede redenen van af kan worden geweken.

Het certificatieschema van 4 juni 2019 is de eerste versie van het certificatieschema voor ISO 50001:2018 en staat los van het certificatieschema voor ISO 50001:2011. Certificaten op basis van ISO 50001:2011 zijn geldig tot 21 augustus 2021, dat is drie jaar na de datum waarop de ISO 50001:2018 is gepubliceerd.

In IAF Resolution 2017-14 liggen afspraken over de transitie naar ISO 50001:2018 vast. Certificatie-instellingen dienen vanaf 21 februari 2020 audits uit te voeren op basis van de ISO 50001:2018-norm. Op basis van een audit uitgevoerd tegen ISO 50001:2018 kunnen nog wel certificaten op basis van ISO 50001:2011 worden verstrekt (met een geldigheid tot uiterlijk 21 augustus 2021).

Toelichting en interpretatie van ISO 50001:2018

Tenzij anders vermeld verwijzen de paragraafnummers in dit hoofdstuk naar paragrafen in de ISO 50001:2018.

NO. PAR.	TITEL NORM PARAGRAAF	TOELICHTING EN INTERPRETATIE
	Algemeen	Bijlage A geeft een toelichting op de norm die van belang is om de intentie van de norm goed te begrijpen. Bij verschillende onderdelen van het systeem wordt gevraagd 'een proces in te richten, te implementeren en te onderhouden'. De term procedures wordt in de norm niet gebruikt, dit komt daar dichtbij. De processen hoeven niet schriftelijk te worden vastgelegd. Voor 8.1 geldt dat door middel van documentatie moet kunnen worden aangetoond dat de processen worden uitgevoerd zoals gepland, dit kan een overweging zijn om ook het proces zelf vast te leggen. Organisaties kunnen er wel voor kiezen processen vast te leggen omdat dit de organisatie voordelen biedt, bijvoorbeeld bij het overdragen of opnieuw uitvoeren van het proces. Ook kan een vastgelegd proces de uitvoering van audits (intern en extern) vergemakkelijken. In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van zowel verplichte documenten en registraties als door SCCM aanbevolen documenten en registraties. Om de uitvoering van processen te kunnen beoordelen vraagt de norm op verschillende punten om documenten of registraties vast te leggen en aantoonbaar te maken dat het systeem effectief werkt.
4.1	Inzicht in de organisatie en haar context	Bij het begrijpen van context gaat het om het in kaart brengen van belangrijke punten (issues) op een hoger abstractieniveau die op de korte, maar zeker ook op de langere termijn, van belang kunnen zijn voor het beleid (omdat ze kansen bieden of risico's vormen). Het is niet de bedoeling om hier het energieverbruik en -gebruik in kaart te brengen (dit is onderdeel van 6.3). Wel kunnen soorten energie of energiegebruikers naar boven komen die bijzondere aandacht vragen. In A.4 worden voorbeelden genoemd van punten die aan de orde kunnen komen, deze zijn niet limitatief. In aanvulling hierop kunnen bijvoorbeeld relevant zijn: planologische ontwikkelingen, ontwikkelingen bij concurrenten, de wensen van aandeelhouders en de technische staat van installaties. Belangrijke technologische opties (van belang bij de bepaling van doelstellingen in 6.2 en vaststelling van kansen voor verbetering in 6.3) komen ook bij de context in beeld. In ISO 31000 (Risicomanagement) worden ook voorbeelden van onderwerpen gegeven. De contextanalyse voor kleine en grote organisaties verschilt in essentie niet. De omstandigheden (zoals activiteiten, locatie etc.) zijn bepalend voor de onderwerpen die bij de contextanalyse aan bod komen. De geïdentificeerde belangrijke onderwerpen kunnen leiden tot risico's en kansen. Kansen kunnen er op verschillende niveaus zijn. Het kunnen mogelijkheden zijn om het effect (of de risico's) te verminderen (zoals energiebesparende maatregelen). Het kunnen ook strategische kansen zijn door bijvoorbeeld producten/diensten te wijzigen waardoor minder energie nodig is; nieuwe productieprocessen te implementeren of andere soorten energie in te zetten. In 9.3 wordt vereist dat tijdens de directiebeoordeling veranderingen in de externe en interne belangrijke punten worden overwogen. Dit betekent dat het inzicht in de context actueel moet worden gehouden. Het onderkennen van veranderingen is alleen mogelijk wanneer het inzicht in de context op een gestructureerde wijze tot stand komt. De norm vereist geen documentatie of registraties voor de contextanalyse. De onderwerpen die uit de contextanalyse naar voren komen, moeten worden gebruikt bij het bepalen van het toepassingsgebied (4.3), het bepalen van het beleid (5.2) en het bepalen van de risico's en kansen (6.1). Documentatie maakt het makkelijker om de uitvoering en het consistente gebruik van de resultaten van de contextanalyse aantoonbaar te maken. In figuur 1 van bijlage 2 is de relatie tussen de contextanalyse met de bepaling van risico's en kansen weergegeven.

4.2 Inzicht in de behoeften en verwachtingen van belanghebbenden Het inzicht in de behoeften van belanghebbenden (die ook stakeholders kunnen worden genoemd) moet worden gebruikt bij de bepaling van het toepassingsgebied (4.3), de risico's en kansen (6.1) en de naleving van wettelijke en andere eisen (9.1.2). Het inzicht in de behoeften en verwachtingen is van belang bij het bepalen van de criteria die worden gebruikt bij het bepalen van de risico's en kansen en de energiebeoordeling (6.3). Daarnaast is het inzicht van belang bij de onderbouwing van de communicatie in 7.4.

Elke organisatie heeft interne- en externe belanghebbenden. Dit zijn bijvoorbeeld personeel, eigenaren, bevoegde gezagen, leveranciers (waaronder ook banken en verzekeraars), klanten en omwonenden. Daarnaast kunnen organisaties op een wat grotere afstand belanghebbend zijn, bijvoorbeeld brancheorganisaties, lokale belangengroepen en NGO's.

Het aantal en de soort belanghebbenden zal per organisatie verschillen en afhangen van bijvoorbeeld de aard van de activiteiten, plaats in de keten, ligging, omvang van de organisatie en de ambitie van de organisatie. Het inzicht in de behoeften en verwachtingen van belanghebbenden kan worden opgebouwd door zowel directe contacten als door deskresearch.

Alhoewel ISO 50001:2018 niet expliciet vereist dat het inzicht in de behoeften en verwachtingen van belanghebbenden actueel moet worden gehouden is actuele informatie wel nodig om de naleving van wettelijke en andere eisen te waarborgen. Ook kunnen wijzigingen in de in- en externe punten gevolgen hebben voor de samenstelling van de mogelijke belanghebbenden en hun verwachtingen.

Een van de doelstellingen van het EnMS is de naleving van wettelijke en andere verplichtingen. Dit zijn zowel vrijwillig aangegane verplichtingen (zoals convenanten, eisen van klanten, contractuele beloften) als van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Op basis van 4.2 worden de verwachtingen van onder andere bevoegde gezagen en afnemers geïdentificeerd. De verwachting van het bevoegd gezag en andere belanghebbenden zal minimaal de naleving van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving zijn. Voorbeelden van relevante wet- en regelgeving en andere eisen in Nederland zijn opgenomen in bijlage 3.

Op basis van 4.2 dient ook te worden bepaald welke eisen uit de wet- en regelgeving volgen (in ISO 14001 is dit 6.1.3). De organisatie dient vast te stellen hoe de wettelijke en andere eisen van toepassing zijn op de organisatie. Dit betekent dat tot op het niveau van specifieke eisen moet worden bepaald of deze voor de energie-efficiency, energiegebruik en verbruik van de organisatie van toepassing zijn. De uitwerking dient zodanig gedetailleerd te zijn dat zowel de risico's van het niet naleven, als de maatregelen om de naleving te borgen kunnen worden bepaald. Daarnaast dient de uitwerking zodanig te zijn dat invulling wordt gegeven aan de eisen in 9.1.2 met betrekking tot de evaluatie van de naleving (zie figuur 2 van bijlage 2 voor de samenhang tussen de normonderdelen die betrekking hebben op de naleving van wettelijke en andere eisen).

Het inzicht in de belanghebbenden en hun verwachtingen dient actueel te worden gehouden. In figuur 2 van bijlage 2 worden de onderdelen van de norm weergegeven die relevant zijn voor het borgen van de naleving van de eisen. Documentatie van de wettelijke- en andere eisen is op basis van 4.2 niet vereist, de informatie dient echter wel beschikbaar te zijn om wijzigingen te kunnen identificeren en invulling te geven aan de eigen beoordeling van de naleving (9.1.2).

Ook de strategie en/of richtlijnen van de moederorganisatie (of concern) die relevant zijn voor het energiebeleid zijn onderdeel van de wettelijke en andere eisen. In de toelichting op 4.3 (toepassingsgebied) is aangegeven onder welke voorwaarden een deel van de organisatie op basis van deze norm een eigen EnMS kan invoeren.

4.3 Het toepassingsgebied van het energie-managementsysteem vaststellen Het toepassingsgebied wordt mede gebaseerd op de uitkomsten van de contextanalyse (4.1) en verwachtingen van belanghebbenden (4.2) en is de basis voor het vaststellen van de risico's en kansen (6.1) en de uitvoering van de energiebeoordeling (6.3). Een van de mogelijke uitkomsten van de directiebeoordeling (9.3) is een noodzaak tot aanpassing van het EnMS. Dit kan ook een aanpassing van het toepassingsgebied inhouden. Bijvoorbeeld veranderingen in de eigen organisatie of de context kunnen daar aanleiding voor zijn. De organisatie die het te certificeren EnMS invoert kan een deel van een grotere organisatie zijn. Voorwaarde daarbij is dat de organisatie een eigen directie heeft met de bevoegdheid om een EnMS te implementeren. Dit betekent dat de organisatie de ruimte heeft om een eigen energiebeleid te kunnen formuleren en over de middelen beschikt om dit uit te voeren.

Het definiëren van het toepassingsgebied en het bepalen van de organisatorische grenzen mag niet worden gebruikt om activiteiten met een significant energiegebruik en/of wettelijke en/of andere verplichtingen uit te sluiten. Hier ligt een relatie met de uitkomsten van de contextanalyse en de geloofwaardigheid van het leiderschap.

Onderscheid moet worden gemaakt tussen het toepassingsgebied op basis van 4.3 in de norm en het toepassingsgebied op het certificaat. Het toepassingsgebied op het certificaat is gebaseerd op het toepassingsgebied vastgelegd in het EnMS (zie hfdst. 4 van dit certificatieschema).

Aandachtspunten bij de vaststelling van het toepassingsgebied voor het EnMS zijn:

- Op basis van het toepassingsgebied in het EnMS moet volstrekt duidelijk zijn wat wel/niet onder het systeem valt, de omschrijving zal daarom uitgebreider zijn dan op het certificaat. Het toepassingsgebied bevat bijvoorbeeld informatie over activiteiten, (uitbestede) processen, producten/diensten, adres(sen) met fysieke grenzen, organisatorische grenzen, juridische structuur, KvK-registratie etc. In het geval van bijvoorbeeld deelnemingen in andere organisaties kan het vermelden wat niet onder het EnMS valt duidelijkheid geven. Duidelijkheid over wat wel en niet onder het EnMS valt is van belang voor organisaties die op basis van de Energy Efficiency Directive van de EU verplicht zijn een energieaudit uit te voeren en daarvoor het ISO 50001-certificaat willen gebruiken.
- Wanneer de organisatie het ISO 50001-certificaat wil gebruiken om te voldoen aan de eisen ten aanzien van de energieaudit uit de EED is van belang dat het toepassingsgebied ook datgene afdekt dat de organisatie beoogt.
- Nationale interpretaties van EU-regelgeving kunnen leiden tot aanvullende eisen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de implementatie van de EED in Nederland.
- Voor het vastgestelde toepassingsgebied en grenzen dient gedefinieerd te worden met welke breedte (vaak scope genoemd) het energieverbruik in het systeem wordt beheerst (bijvoorbeeld in hoeverre ook het energieverbruik, ontstaan bij derden, zoals het transport van personeel, onder het systeem valt). Ook hier ligt een relatie met de EED omdat 'vervoer' meegenomen dient te worden. Bij de interpretatie in Nederland omvat dit alleen vervoer met eigen voertuigen.
- Op basis van paragraaf 8.1 dient een organisatie ook uitbestede processen met betrekking tot haar significante energiegebruik te beheersen. Op basis van 8.3 a dient de organisatie specificaties voor de energieprestaties van ingekochte diensten te definiëren. Het is van belang dat het toepassingsgebied duidelijkheid geeft welke uitbestede processen en/of ingekochte diensten dit betreft.
- In Nederland bestaat de CO₂-prestatieladder van SKAO (Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden en Ondernemen). Eisen voor onderdelen van de ladder komen overeen met eisen uit de ISO 50001. Organisaties die ISO 50001-gecertificeerd zijn kunnen voordeel hebben bij toepassing van hun procedures. Van belang is dan dat het toepassingsgebied en grenzen van het managementsysteem en de gekozen breedte (scope) overlappend is.
- In ieder geval dienen het 'directe' energieverbruik door bronnen die eigendom zijn van de organisatie of door de organisatie worden gecontroleerd (bijvoorbeeld bij geleasede objecten / huursituaties) en het verbruik van ingekochte elektriciteit te zijn opgenomen. Duidelijk moet zijn in hoeverre indirecte emissies die ontstaan bij derden onder het systeem vallen. Gebruikelijk is om het energieverbruik in verband met transport van goederen en mensen mee te nemen.
- Duidelijk moet zijn op welke wijze eigen energieopwekking (bijvoorbeeld met zonnecollectoren, windmolens en WKK-installaties) onder het EnMS valt.
- In het geval de te certificeren organisatie ook ISO 14001 gecertificeerd is, is van belang dat duidelijk is in hoeverre het toepassingsgebied van het milieu- en EnMS overeenkomt.

4.4 Energiemanagementsysteem (EnMS)

Organisaties kunnen de onderdelen van de norm invullen op het niveau dat past bij de aard van de activiteiten, risico's en omvang. Het gaat dan onder meer om de wijze van invullen, de mate van detail en de mate van integratie met andere bedrijfsfuncties en -processen.

Zo kunnen het milieu-, energie-, kwaliteits- en G&VW-managementsysteem (of onderdelen daarvan) worden geïntegreerd in één systeem. Organisaties die ISO 26000 gebruiken voor de invulling van het duurzaamheidsbeleid kunnen voor onderdelen van het EnMS (zoals 4.1 en 4.2) gebruik maken van de in dat kader ontwikkelde processen (zie 0.1 en 1 waarin milieu (waaronder het gebruik van energie) als een van de pijlers van duurzaamheid wordt beschouwd).

De norm vraagt geen handboek. Voor certificatie dient de organisatie het aantoonbaar bewijs te leveren dat het systeem aan de norm voldoet en werkt. Dit moet blijken uit de in de norm gevraagde gedocumenteerde informatie (zie 7.5), daaronder vallen ook de gevraagde registraties. Een organisatie kan ervoor kiezen om de gedocumenteerde informatie uit te breiden door ook processen vast te leggen (zie bijlage 1 van dit certificatieschema).

5.1 Leiderschap en betrokkenheid	De directie is volgens de definitie de persoon of groep die op het hoogste niveau de organisatie richt, inricht en bestuurt (zie 3.1.2). In het geval dat de te certificeren organisatie een deel is van een grotere organisatie, is de directie de persoon of groep die het betreffende deel van de organisatie bestuurt (zie opmerking 2 bij de definitie). Besturen wil zeggen dat de directie beslissingsbevoegd is voor het vaststellen en uitvoeren van het energiebeleid en de toekenning van de benodigde middelen. De directie is eindverantwoordelijk voor de werking van het EnMS. Om invulling te kunnen geven aan de in 5.1 genoemde punten zal de directie zich actief in moeten zetten en zodanig betrokken en op de hoogte moeten zijn van de verschillende onderdelen van het EnMS dat waar nodig ook tijdig wordt (bij)gestuurd en noodzakelijke middelen beschikbaar worden gesteld. De directie heeft expliciete verantwoordelijkheid voor het vaststellen, invoeren en onderhouden van het beleid (5.2), het definiëren van taken en verantwoordelijkheden (5.3) en de directiebeoordeling (9.3). Op basis van 5.3 moet ervoor worden gezorgd dat de resultaten van het EnMS worden gerapporteerd aan de directie. De directie dient te zorgen dat het energiebeleid en de doel- en taakstellingen (5.1. b) compatibel zijn met de strategische richting. Dit betekent dat wanneer er een lange termijnplanning wordt opgesteld daarin aandacht aan het onderwerp energie dient te worden besteed. Compatibiliteit met de lange termijnplanning is van belang omdat het terugdringen van het energieverbruik vaak samenhangt met investeringen die een lange levensduur hebben. Een strategische visie op investeringen en de eigen activiteiten is bij veel organisaties noodzakelijk om tot substantiële verbeteringen te komen. De directie dient een energiemangementteam in te stellen (5.1 i), essentieel is dat deze wordt gevormd door sleutelpersonen in de organisatie die in staat zijn bewustwording op het terrein van energie te bevorderen.
5.2 Energiebeleid	Het energiebeleid moet beschikbaar zijn als gedocumenteerde informatie, worden gecommuniceerd binnen de organisatie en beschikbaar zijn voor belanghebbende partijen. De wijze waarop hier invulling aan wordt gegeven is onderdeel van communicatie (7.4). De norm vereist dat het beleid een kader biedt voor het vaststellen van de doelstellingen. Dit betekent dat het beleid naast algemene verbintenissen met betrekking tot continue verbetering en de naleving van wettelijke en andere eisen, ook voldoende richtinggevend (strategisch) is om in 6.2 meer tactische en operationele doel- en taakstellingen te formuleren. Dit kan door bijvoorbeeld de ambitie ten aanzien van de belangrijke onderwerpen uit de contextanalyse vast te leggen. Het energiebeleid kan worden geïntegreerd in andere beleidsdocumenten, bijvoorbeeld een milieubeleidsverklaring. Ingeval de milieubeleidsverklaring wordt gebruikt, dient te worden gerealiseerd dat een deel van de eisen overlappend is maar dat ISO 50001 aanvullende eisen heeft (zoals 5.2 c, commitment ten aanzien van informatie en middelen en 5.2 f, ondersteuning van de aankoop energie-efficiënte producten en diensten en ontwerp).
5.3 Rollen, verantwoordelijkheden en bevoegdheden binnen de organisatie	In lijn met de eisen in 5.1 ten aanzien van het leiderschap ligt de verantwoordelijkheid voor het beleggen van verantwoordelijkheden en bevoegdheden bij de directie. Anders dan in vorige versies van de ISO 50001 is er geen 'directievertegenwoordiger' vereist. Dit sluit aan bij de verantwoordelijkheid die de directie zelf moet nemen.
6.1.1 Acties om risico's en kansen op te pakken, algemeen	Bepaald wordt welke risico's en kansen er voor de organisatie zijn bij het realiseren van het met het EnMS beoogde resultaat. Dit kunnen risico's en kansen op de kortere en langere termijn zijn. Risico's en kansen op de langere termijn volgen vooral uit de contextanalyse (4.1 en 4.2). Voor de korte termijn zullen risico's en kansen vooral verbonden zijn aan de significante energiegebruikers uit 6.3 en de wettelijke en andere eisen uit 4.2. Zo zijn twee PDCA-cycli te onderscheiden: een verbetercyclus zowel op strategisch als op operationeel niveau (zie figuur 3 van bijlage 2). Maatregelen gericht op een betere beheersing van risico's kunnen ook als kansen ter verbetering worden beschouwd. Deze mogelijkheden volgen onder andere uit de contextanalyse (bijv. technologische opties). Verwacht mag worden dat de vastgestelde risico's en kansen en de systematiek van afwegen (criteria, scores/afwegingen etc.) worden gedocumenteerd (zie 7.5 b). Dit maakt het heroverwegen zoals vereist in de directiebeoordeling (zie 9.3) op een juiste, eenduidige wijze mogelijk.

6.1.2 Acties plannen	Acties dienen te worden vastgesteld om de risico's en kansen op te pakken. Voorbeelden zijn: → Organisatorische en technische beheersmaatregelen die zijn gericht op het blijvend voldoen aan een eerder vastgesteld prestatieniveau. → Verbetermaatregelen om tot een hoger prestatieniveau te komen. Onder verbetermaatregelen vallen ook onderzoeken naar bijvoorbeeld nieuwe technieken die kunnen leiden tot betere energieprestaties. Op basis van 6.1.2 dient voor de risico's en kansen die zijn vastgesteld in 6.1.1 te worden aangegeven welke beheersmaatregelen worden ingezet en/of waar deze in het EnMS terugkomen. Daar waar nodig worden op basis van 6.2 doel- en taakstellingen geformuleerd. De effectiviteit van deze maatregelen dient te worden geëvalueerd, dit is onderdeel van de monitoring en meting zoals beschreven in 9.1.1 en 9.1.2. Het zullen vooral de significante energiegebruikers (zie 6.3) en/of wettelijke en andere eisen met hogere risico's zijn waar verbetermaatregelen aan de orde zijn. Het zullen vooral deze risico's zijn waarvoor in 6.2 doelstellingen en plannen worden geformuleerd.
6.2 Doelstellingen, energietaakstellingen en de planning om ze te bereiken	Energie doelstellingen kunnen er op verschillende niveaus zijn: strategisch, tactisch en operationeel (zie A.6.2). De meer strategische energie doelstellingen kunnen in het energiebeleid (5.2) zijn opgenomen. Het energiebeleid (5.2) geeft de richting voor de onderwerpen waarvoor doelstellingen worden geformuleerd en het ambitieniveau (binnen de technologische, financiële, operationele randvoorwaarden). Om de realisatie van de doelstellingen te kunnen volgen is het van belang dat deze worden 'doorvertaald' naar doel- en taakstellingen op de betrokken niveaus en/of functies in de organisatie om zo de uitvoering te integreren in de normale bedrijfsvoering. Bij organisaties die deel uit maken van een grotere organisatie zal het niveau van de doelstellingen moeten aansluiten bij de positie van de directie van de te certificeren organisatie. Van belang is dat doel- en energietaakstellingen SMART zijn geformuleerd, dit maakt het mogelijk om met behulp van indicatoren de voortgang te volgen (zie 9.1.1). De doelstellingen dienen gedocumenteerd te zijn.
6.3 Energiebeoordeling	Bij de uitvoering van de energiebeoordeling wordt onderscheid wordt gemaakt tussen het energieverbruik (de hoeveelheid energie die wordt gebruikt), het energiegebruik (de manier of wijze van toepassing van energie. Bijvoorbeeld voor ventilatie, verwarming, processen etc.) en energiebronnen (elektriciteit, brandstoffen, hitte etc.). Op basis van de volgens 6.3 uitgevoerde energiebeoordeling worden de significante energiegebruikers en de kansen voor verbetering van de energieprestaties bepaald. De bepaling van de significantie is op basis van door de organisatie te vast te stellen criteria. De uitkomsten van de contextanalyse (4.1 en 4.2) kunnen richting geven aan de te hanteren de criteria op basis waarvan de significantie wordt bepaald. De significante energiegebruikers worden gebruikt bij het bepalen van de doelstellingen (6.2), het creëren van bewustzijn (7.3), de noodzakelijke monitoring en metingen (9.1.1) en de directiebeoordeling (9.3). Bepalend voor de breedte van de energiebeoordeling is de omschrijving van het toepassingsgebied (zie 4.3). De methodologie en de criteria die worden gehanteerd bij de uitvoering van een energiebeoordeling dienen te zijn gedocumenteerd. Bij criteria kan worden gedacht aan: → bij welke omvang energiebronnen worden meegenomen; → wanneer wel of niet bemetering wordt toegepast; → wanneer een gebruiker als significant wordt beschouwd; → hoe ver in het verleden wordt informatie verzameld; → frequentie en/of criteria voor actualiseren van de energiebeoordeling. De energiebeoordeling in 6.3 is opgebouwd uit een analyse op hoofdlijnen van het energieverbruik (voor de organisatie als geheel naar verschillende energiebronnen) en het energiegebruik (in 6.3 a) en een analyse in meer detail voor het identificeren van de faciliteiten, apparaten of processen die een significante invloed op het energieverbruik hebben (6.3 b en c). De significantie kan worden bepaald op basis van de omvang van het verbruik en/of de potentie tot het verbeteren van de energieprestaties. Door ook het verbeterpotentieel te betrekken bij de bepaling van de significantie wordt voorkomen dat relatief kleine verbruikers (zoals elektromotoren) over het hoofd worden gezien.

Informatie over het (elektriciteits) belastingsprofielen kan van belang zijn voor het krijgen van inzicht in het energieverbruik en -gebruik. Deze informatie dient aanwezig te zijn wanneer het ISO 50001-certificaat wordt gebruikt om te voldoen aan de energieaudit uit de EED (Energy Efficiency Directive, bijlage VI a).

Bij de identificatie van het verbruik en gebruik dient ook de eigen opwekking en de eventueel gebruikte restwarmte te worden meegenomen.

Bij de uitvoering van een energiebeoordeling kan gebruik worden gemaakt van verschillende soorten instrumenten, bijvoorbeeld:

- EVA (Energie Verbruiks Analyse)¹;
- Energielabel methodiek (bijvoorbeeld voor utiliteitsgebouwen);
- energiebalans.

Het CCvD gaat ervan uit dat de diepgang van de analyse in 6.3 a) zodanig is dat een gedetailleerd overzicht wordt gegeven van alle binnen de onderneming bestaande energiestromen, de omvang en verdeling daarvan naar functies en eventuele omzetting naar andere energiedragers. Het gaat hier onder meer om het energieverbruik van gebouwen of groepen gebouwen, industriële processen of installaties, met inbegrip van vervoer en warmte. Dit overzicht dient 'proportioneel' en 'voldoende representatief' te zijn (bijvoorbeeld als omschreven in de richtsnoeren van de EED-richtlijn) om een betrouwbaar beeld te geven van het energiegebruik en mogelijke besparingsmaatregelen. Een 'restpost' van circa 10% van het totale energieverbruik is onder normale omstandigheden in de praktijk nog acceptabel.

Het inzicht in het verbruik kan worden verkregen door bemetering en/of door het berekenen van het verbruik op basis van specificaties. Door het combineren van het energieverbruik met het energiegebruik wordt een energiebalans verkregen.

Bij de energiebeoordeling gaat het primair om het actuele verbruik. Wanneer een energiebaseline (EnB) als referentie wordt gebruikt die is gebaseerd op data uit het verleden, dient de energiebeoordeling ook betrekking te hebben op de ontwikkelingen vanaf dat moment.

Om de mogelijkheden te identificeren om het energieverbruik te verminderen en/of gebruik te maken van alternatieve energiebronnen is ook een visie van de organisatie op de langere termijn noodzakelijk die aansluit bij de strategische richting van de organisatie (zie ook 5.1 b). Het gaat dan om de producten/diensten, processen die wel of niet in eigen beheer worden uitgevoerd en de energiebronnen die worden ingezet. In dat verband is bijvoorbeeld inzicht in de levensduur van installaties van belang zodat tijdig alternatieven kunnen worden onderzocht. Het gebruik van bijvoorbeeld restwarmte (van interne of externe bron) vraagt een voorbereiding die tijdig moet worden ingepland.

Onder variabelen (6.3 c) 1) kunnen bijvoorbeeld worden verstaan:

- bezettingsgraad/productieomvang;
- weersomstandigheden;
- staat van onderhoud (bijvoorbeeld lekkage, afstellingen);
- stops ten behoeve van bijvoorbeeld groot onderhoud.

Afhankelijk van het gekozen toepassingsgebied (zie 4.3) zullen ook gegevens moeten worden verzameld om het energieverbruik te bepalen dat samenhangt met producten of diensten die bij derden worden ingekocht. Dit betreft bijvoorbeeld ingekochte transportdiensten (goederen en/of personen).

Voor significante energiegebruikers die niet als een risico of kans voor de organisatie naar voren komen in 6.3, kunnen wel beheersmaatregelen nodig zijn (om ervoor te zorgen dat het risico ook laag blijft).

Het resultaat van de energiebeoordeling dient met de daarbij gehanteerde methoden en criteria te zijn gedocumenteerd.

---

¹ Downloadable via: https://www.rvo.nl/sites/default/files/bijlagen/EVA_Handleiding_20EnergieVerbruiksAnalyse_19-12-2008.pdf

6.4	Energieprestatie-indicatoren	De energieprestatie-indicatoren (EnPI's) die volgens deze paragraaf van de norm worden geformuleerd vormen de basis voor de monitoringverplichtingen in 9.1.1.1. EnPI's dienen zodanig te worden gekozen dat er ook een daadwerkelijke sturing op het energiegebruik mogelijk is. EnPI's kunnen bestaan uit een parameter (absoluut energiegebruik), energiegebruik per eenheid (bijvoorbeeld werkdag, weekenddag, fabricatieduur, product, ploeg) of een multivariabel model ($E=A*x+B*y+...$) waarbij variabelen kunnen zijn: productieomvang, buitentemperatuur of een andere variabele.
6.5	Referentie voor energiegebruik (EnB)	Een organisatie kan meerdere referenties voor het energiegebruik (EnB's) hebben, bijvoorbeeld voor elke bron. Er moeten criteria zijn op basis waarvan de keuze van het jaar van de referentie wordt gemotiveerd. De wijze waarop de referentie is berekend dient vast te liggen. Inclusief eventuele correcties die zijn toegepast of aannames die zijn gedaan. Correcties kunnen bijvoorbeeld noodzakelijk zijn wanneer activiteiten worden uitbesteed of afgestoten.
6.6	Planning voor verzamelen energiegegevens	Om invulling te kunnen geven aan de monitoring van de energieprestaties (zie 9.1.1) is van belang dat tijdig wordt vastgesteld wat moet worden gemeten om achteraf te kunnen beoordelen of doelstellingen ook worden behaald. Mogelijk dat daarvoor bijvoorbeeld meters moeten worden geïnstalleerd. Het is gebruikelijk om in een monitoringplan vast te leggen wat, wanneer en hoe wordt gemeten en welke eisen aan de metingen worden gesteld. Om achteraf de betrouwbaarheid van gecommuniceerde informatie (zie 7.4) en validiteit van de resultaten (9.1.1 b) aan te tonen wordt documentatie van het monitoringplan door het CCvD verwacht.
7.1	Middelen	De verantwoordelijkheid voor het beschikbaar stellen van voldoende middelen ligt primair bij de directie (zie 5.1). De directie zal een integrale afweging moeten maken omdat het energiebeleid volgens 5.1 compatibel moet zijn met de strategische richting van de organisatie. Een criterium bij de beoordeling van de beschikbaarheid van middelen in het kader van het energiebeleid is de Best Beschikbare Techniek (BBT). De contextanalyse geeft informatie over (technologische) opties die bijvoorbeeld in vergelijkbare organisaties worden toegepast.
7.2	Competentie	Competentie dient te worden uitgedrukt in de kennis en de vaardigheden waarover een persoon dient te beschikken. Opleiding of training draagt bij aan het verwerven van competenties. De benodigde kennis en vaardigheden zijn afhankelijk van de taak en verantwoordelijkheid van een persoon. De benodigde competenties en de realisatie van deze competenties dient te worden vastgesteld en vastgelegd. Wanneer personen niet over de vereiste competenties beschikken zal de organisatie actie moeten ondernemen door personen bijvoorbeeld te trainen of andere personen in te schakelen. De benodigde trainingen dienen te worden geïdentificeerd. De eisen ten aanzien van competenties hebben ook betrekking op ingehuurd (tijdelijk) personeel die taken hebben die de energieprestaties kunnen beïnvloeden. Competenties hebben betrekking op zowel personen die invloed hebben op het behalen van de energieprestaties als de personen die verantwoordelijkheden hebben voor het EnMS zelf (zoals leden van het EnMS-team en interne auditoren). Het behalen van de energieprestaties is afhankelijk van personen die door hun gedrag en/of werkzaamheden het energiegebruik direct of indirect kunnen beïnvloeden. De volgende groepen kunnen worden onderscheiden: → operators en productiepersoneel direct betrokken bij belangrijke energiegebruikers; → technici betrokken bij ontwikkeling en onderhoud (zowel intern als extern) van belangrijke energiegebruikers; → planners van transport; → inkopers; → ondersteunende dienstverleners (schoonmakers, beveiliging); → management op verschillende niveaus in de organisatie met invloed op eerder genoemde groepen. Eisen aan competenties kunnen ook volgen uit wettelijke en andere verplichtingen.
7.3	Bewustzijn	Bewustzijn uit zich in de houding en het gedrag van personen. Het bewustzijn is het resultaat van bijvoorbeeld de wijze waarop de directie invulling geeft aan het tonen van leiderschap vanuit de verplichtingen in 5.1, van interne communicatie over het energiebeleid en significante energiegebruikers of van trainingen en instructies. Om tot bewustzijn te komen zal het personeel bekend moeten zijn met het beleid, het significant energiegebruik in relatie tot de eigen taken, de mogelijke eigen bijdrage aan het realiseren van de energieprestatie, en de wettelijke en andere eisen die van toepassing zijn. De mate van bewustzijn blijkt bijvoorbeeld uit meldingen van afwijkingen en bijna-afwijkingen, uit het elkaar aanspreken op houding en gedrag, uit analyses van oorzaken (root cause) van afwijkingen, uit resultaten van interne audits, of uit meet- en monitoringresultaten.

7.4 Communicatie	Communicatie gaat over zowel het verkrijgen als het verspreiden van informatie. Onder de interne- en externe communicatie vallen ook communicatieactiviteiten ten behoeve van het actueel houden van de contextanalyse. Het tot stand brengen van een dialoog kan daarbij van belang zijn. De resultaten van de contextanalyse, in het bijzonder 4.2 met betrekking tot belanghebbende partijen, geeft informatie voor de invulling van communicatie. Uit de wettelijke en andere eisen (4.2) kunnen rapportageverplichtingen volgen, zowel wettelijk verplichte rapportage als vrijwillig aangegane verplichtingen (zoals Responsible Care en CO₂-Prestatieladder). In het proces voor communicatie dienen wettelijke en andere eisen met betrekking tot het al dan niet direct melden van afwijkingen, bijzondere voorvallen of veranderingen (aan bijvoorbeeld bevoegde gezagen) te worden meegenomen alsmede andere informatie over prestaties (par 9.1.1). De gecommuniceerde informatie dient overeen te stemmen met de informatie die binnen het EnMS tot stand is gekomen en betrouwbaar te zijn. Hiermee worden indirect ook eisen gesteld aan de kwaliteit van monitoring, meting, analyse en de evaluatie van de prestaties in 9.1.1 en 9.1.2. Bij betrouwbaarheid gaat het naast de kwaliteit van de informatie ook om de compleetheid en relevantie. Er mag geen sprake zijn van misleidende communicatie. Klachtenbehandeling is onderdeel van externe communicatie.
7.5 Gedocumenteerde informatie	Gedocumenteerde informatie is ondersteunend aan de effectieve implementatie van het EnMS en geen doel op zich. In de norm wordt onderscheid gemaakt tussen documentatie die wordt 'bijgehouden', dit zijn registraties (records) en documentatie die wordt 'onderhouden', dit betreft procesbeschrijvingen; beleid etc. De gedocumenteerde informatie moet het aantoonbaar bewijs leveren dat het EnMS goed werkt. Gedocumenteerde informatie mag ook digitale informatie zijn. Van de gedocumenteerde informatie moet duidelijk zijn: → wat de status en de revisiedatum is; → wie toegang heeft en deze kan aanpassen; → hoe lang deze bewaard wordt en op welke wijze deze wordt verwijderd en/of vernietigd. Omdat bij certificatie een driejaarlijkse cyclus wordt gehanteerd dient de gedocumenteerde informatie minimaal over een periode van drie jaar te worden bewaard en toegankelijk te zijn. De informatie moet beveiligd zijn tegen oneigenlijk gebruik en/of aanpassing. De toegangs- en beveiligingsregels kunnen verschillen per soort informatie. Zo kunnen productiecijfers van belang zijn voor het EnMS maar tegelijkertijd ook vertrouwelijk zijn in verband met concurrentiegevoeligheid.
8.1 Operationele planning en beheersing	De operationele planning en beheersing hebben betrekking op de in het toepassingsgebied (zie 4.3) vastgelegde activiteiten, producten en diensten. Uit 6.1 volgen de risico's en kansen verbonden aan het energiegebruik en verbruik en de naleving van wettelijke en andere eisen waarvoor operationele planning en beheersing noodzakelijk is, om het realiseren van de energiedoelstellingen en/of de naleving van wettelijke en andere eisen te borgen. Operationele beheersing kan bestaan bijvoorbeeld uit technische maatregelen, uit controle-instrumenten, maar ook uit procedures en werkinstructies etc. die relevant zijn voor het behalen van de energiedoelstellingen. De invulling en de zwaarte van de beheersingsmaatregelen (en eventuele voor de beheersing noodzakelijke monitoring en metingen in 9.1) is afhankelijk van de omvang van de risico's en de in 6.2 bepaalde doelstellingen. Het managen van geplande of niet geplande wijzigingen (MoC - Management of Chance) is onderdeel van 8.1. Dit betreft een belangrijk onderdeel van het EnMS waarbij er ook relaties zijn met andere onderdelen van het EnMS zoals de bepaling van significante energiegebruikers (6.3), interne communicatie (7.4), intern auditprogramma (9.2) en directiebeoordeling (9.3).
8.2 Ontwerp	Onder aangepaste of gerenoveerde faciliteiten, apparatuur, systemen en energiegebruikende processen dient ook het onderhoud en de vervanging van onderdelen te worden verstaan. Bij de ontwikkeling van nieuwe producten/diensten dienen vooraf de consequenties voor het energieverbruik bij de productie of levering (inclusief eventuele inkoop) in het ontwerp te worden betrokken. Nieuwe producten of diensten kunnen ook een verhoging van het energieverbruik bij de productie of levering tot gevolg hebben. Wanneer het om significante verschillen gaat zal de organisatie de noodzaak moeten kunnen onderbouwen (een verhoogd verbruik bij de productie kan bijvoorbeeld samenhangen met een lager verbruik in de gebruiksfase).

8.3 Inkoop	In dit artikel gaat het om de inkoop van energie services, installaties en energie die met de eigen productie en levering samenhangt en niet om bijvoorbeeld de inkoop van producten (zoals grondstoffen, onderdelen, halffabricaten) of de uitbesteding van bepaalde activiteiten voor zover niet in het toepassingsgebied vastgelegd (zie toelichting bij 4.3). In bijlage A 8.3 wordt gewezen op de mogelijkheid om het EnMS te gebruiken in de keten. Dit is echter geen verplichting. Voor organisaties in Nederland die zijn verbonden aan het MJA- of MEE-convenant geldt wel de verplichting om ook aandacht aan het energieverbruik in de keten te besteden. Het EnMS kan worden gebruikt om dit te borgen. Bij de inkoop van productiemiddelen is van belang het energieverbruik en de kosten over de totale levensduur in de besluitvorming te betrekken. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een hogere investering op termijn wordt terugverdiend. Ook factoren als onderhoudskosten kunnen dan van invloed zijn (Total Cost of Ownership). Voorbeelden van specificaties voor energie-inkoop zijn: → algemeen: gekozen wordt voor best beschikbare technieken; → bij vervanging van elektromotoren klasse IE3, Premium efficiency; → inkoop van 'Groene' stroom.
9.1 Monitoren, meten, analyseren en evalueren	De certificaathouder dient te meten en te monitoren om het bewijs te leveren dat het EnMS werkt. De organisatie stelt de methoden en de frequentie van het meten en monitoren zelf vast. De frequentie hangt mede af van de risico's die aan de orde zijn en eventuele wettelijke en andere eisen. De minimale frequentie waarmee onderwerpen worden gemeten en gemonitord dient aan te sluiten bij de frequentie van de directiebeoordeling, die in aansluiting op de plannings- en begrotingscyclus, veelal jaarlijks zal plaatsvinden. De norm vereist dat de resultaten van het monitoren, meten en evalueren valide en betrouwbaar zijn. Om dit te kunnen beoordelen is van belang dat de resultaten reproduceerbaar en bronnen traceerbaar zijn. Onder de methode valt ook de wijze waarop meetresultaten worden verwerkt tot informatie over energiegebruik en energieverbruik (bijvoorbeeld de wijze van berekenen). Het leveren van betrouwbare informatie vereist aandacht voor de noodzakelijke administratieve organisatie. Een organisatie bepaalt zelf de vorm en frequentie waarmee wordt vastgesteld of aan de eisen uit de wettelijke en andere eisen wordt voldaan. De frequentie is afhankelijk van de risico's verbonden aan specifieke eisen. Wanneer een afwijking wordt geconstateerd, moeten maatregelen worden getroffen om deze op te lossen (zie 10.1). Bij afwijkingen dient bepaald te worden of communicatie met de belanghebbenden (bijvoorbeeld het bevoegd gezag bij wettelijke eisen) noodzakelijk is (zie 7.4 en 4.2).
9.2 Interne audit	De interne audits zijn bedoeld om te beoordelen of het EnMS voldoet aan de normeisen, de eigen eisen, in de praktijk functioneert en wordt onderhouden. De geldigheidsduur van het certificaat bedraagt maximaal drie jaar. Alle onderdelen van het EnMS dienen daarom tijdens een auditcyclus van 3 jaar minimaal eenmaal in het auditprogramma aan bod te komen. De frequentie waarmee bepaalde activiteiten/processen worden geaudit, hangt samen met bijvoorbeeld de daaraan gerelateerde risico's en kansen (zie 6.1), eventuele veranderingen die aan de orde zijn, en de monitoringresultaten (zie 9.1). Het auditprogramma dient zo te zijn opgezet dat de organisatie zich een oordeel kan vormen over implementatie van het EnMS bij alle activiteiten/processen en eventuele vestigingen die onder de scope (zie 4.3) vallen. De auditresultaten dienen te worden gerapporteerd aan 'relevant' management. De directie dient de verantwoordelijkheden met betrekking tot rapportages over het functioneren van het managementsysteem toe te wijzen (zie 5.3). Wanneer tijdens een interne audit afwijkingen aan het licht komen, dienen deze te worden behandeld volgens de eisen in 10.1. Interne audits voor ISO 14001 en ISO 50001 kunnen gecombineerd worden uitgevoerd. Aandachtspunt is dan dat de voor ISO 50001 specifieke onderdelen ook expliciet aan de orde komen en auditors daarvoor zijn gekwalificeerd.

9.3 Directiebeoordeling	De norm vraagt in 5.1 om een integratie van het EnMS met andere bedrijfsprocessen en de strategische richting. Bij de meeste organisaties is dit een jaarlijkse cyclus, de directiebeoordeling dient op deze cyclus aan te sluiten. Gezien de in 5.1 gevraagde betrokkenheid van de directie kan het zijn dat onderwerpen, bijvoorbeeld die met een hoger risico, frequenter de aandacht van de directie nodig hebben om bij ontwikkelingen tijdig te kunnen bijsturen. De norm vereist dat tijdens de directiebeoordeling een aantal onderwerpen minimaal in overweging zijn genomen. Aantoonbaar moet zijn dat de directie zelf een oordeel heeft gevormd. Dit sluit aan bij de eisen ten aanzien van de invulling van het leiderschap door de directie in 5.1. De input voor de directiebeoordeling is niet gedefinieerd in 9.3, deze volgt uit de in 9.3 genoemde onderwerpen die bij de directiebeoordeling in overweging moeten worden genomen. In aanvulling op de onder 9.3.2 genoemde punten kunnen ook de wijzigingen in de wettelijke en andere eisen zodanige gevolgen hebben dat het van belang is deze bij de directiebeoordeling in overweging te nemen.
10.1 Afwijking en correctieve actie	Een organisatie dient op basis van 10.2 op een afwijking te reageren en eventuele consequenties aan te pakken. Om tot een effectief EnMS te komen is de oorzaakanalyse (zie 10.2 b) van groot belang. Vanuit de oorzaakanalyse kunnen relaties worden gelegd met de aanwezigheid van middelen (7.1), competenties (7.2), bewustzijn (7.3) of de beheersing van processen (8.1). Wanneer een afwijking betrekking heeft op de naleving van wettelijke en andere eisen dient de organisatie te bepalen of communicatie over de afwijking met de betrokken belanghebbende (bijvoorbeeld bevoegd gezag) nodig is en deze communicatie waar nodig uit te voeren (zie ook 7.4 en 9.1.1). Afwijkingen kunnen aanleiding zijn om veranderingen in het EnMS aan te brengen (10.2 e). Daarbij dient in het bijzonder ook de noodzaak tot veranderingen in de vastgestelde risico's en kansen (6.1) te worden overwogen.
10.2 Continue verbetering	Continue verbetering dient gericht te zijn op de verbetering van de energieprestaties van de organisatie zoals vastgelegd in het energiebeleid (5.2). De verbetering volgt uit de uitvoering van de acties die leiden tot het verminderen van risico's en realiseren van geïdentificeerde kansen. De uitkomsten van de contextanalyse (4.1 en 4.2) geven een referentiekader voor het niveau van de verbetering. Ingeval er bijvoorbeeld BBT/BREF-documenten van toepassing zijn, heeft de verbetering een wettelijke grondslag. Ook de geïdentificeerde technologische opties en de mate waarin deze door collega's worden toegepast en als stand der techniek worden beschouwd vormen een referentiekader. De organisatie zal het continue verbeteringsproces op basis van de uitkomsten van de contextanalyse moeten kunnen motiveren.

Organisatie van de certificatie-instelling

Om te kunnen worden geaccrediteerd voor de uitvoering van certificatiwerkzaamheden dient een CI te voldoen aan de NEN-EN-ISO/IEC ISO 17021-1 Conformity Assessment - requirements for bodies providing audit and certification of management systems en andere daaraan gerelateerde normen en richtlijnen zoals genoemd in de inleiding. In de ISO 17021 liggen zowel organisatorische als inhoudelijke eisen ten aanzien van de werkwijze vast. SCCM kan daar waar nodig een interpretatie geven op deze eisen.

De hoofdstukken 1 tot en met 8 en 10 van de ISO 17021-1 bevatten organisatorische eisen.

Bij een accreditatiebeoordeling is de tekst van de NEN-EN-ISO/IEC ISO 17021-1 en NEN-ISO 50003 in samenhang met het certificatieschema bindend.

3.1 Principes en algemene eisen (ISO 17021-1 hoofdstuk 4 en 5)

3.1.1 Onpartijdigheid (ISO 17021-1 paragraaf 4.2, 5.2 en 5.3)

Personeel mag niet betrokken zijn geweest bij managementsysteemadvies (zie ISO 17021-1 definitie 3.3) over zowel het energiemanagementsysteem als eventuele andere managementsystemen van de te certificeren organisatie. Wanneer certificatiepersoneel nog geen twee jaar voor de CI werkzaam is en/of parttime voor de CI werkzaam is dient de CI zich ervan te vergewissen dat de persoon ook niet op een andere manier (bijvoorbeeld als consultant of intern auditor) heeft geparticipeerd bij de ontwikkeling, het implementeren of onderhouden van managementsystemen bij de te certificeren organisatie.

De uitvoering van 'pre-audits' door de CI wordt niet gezien als advies zolang het alleen om een beoordeling van het ingevoerde systeem gaat en geen advies wordt gegeven over de oplossing van eventuele tekortkomingen.

3.1.2 Reageren op klachten (ISO 17021-1 paragraaf 9.6.7)

De CI dient SCCM zo spoedig mogelijk doch uiterlijk binnen twee weken op de hoogte te stellen van klachten die derden (bijvoorbeeld het bevoegd gezag) bij de CI indienen over een door de CI afgegeven certificaat (dus niet bezwaren van door de CI gecertificeerde organisaties). SCCM rapporteert het aantal en de aard van de klachten in het jaarverslag.

3.2 Organisatiestructuur binnen de CI (ISO 17021-1 hoofdstuk 6)

-

3.3 Personeel binnen de CI (ISO 17021-1 hoofdstuk 7)

3.3.1 Competentie van management en personeel (ISO 17021-1 paragraaf 7.1)

ISO 50003 geeft een specificering van de competentie-eisen gesteld in ISO 17021-1. Een CI kan voor de verdere invulling van het management van competenties een eigen systematiek hanteren.

In ISO 17021-1 wordt het begrip 'technical area' gehanteerd, in ISO 50003 wordt deze ingevuld voor de certificatie van energiemanagementsystemen.

In bijlage 3 is de wet- en regelgeving relevant bij ISO 50001-certificatie in Nederland gedefinieerd.

3.4 Informatie-uitwisseling tussen CI en derden (ISO 17021-1 hoofdstuk 8)

3.4.1 Publiektoegankelijke informatie (ISO 17021-1 paragraaf 8.1, 8.2, 8.3 en 8.4)

De CI's dienen op het certificaat te vermelden dat het certificaat is verstrekt op basis van het SCCM-certificatieschema. Een kopie van het certificaat of een gewijzigd certificaat dient direct aan SCCM te worden verstrekt. SCCM publiceert een overzicht van de verstrekte certificaten op internet.

Ten aanzien van het schorsen en intrekken van een certificaat geldt het volgende:

- Wanneer een certificaat is geschorst wordt SCCM daarover direct door de CI ingelicht. In het op internet gepubliceerde overzicht wordt de schorsing door SCCM aangegeven;
- Wanneer een certificaat door de CI wordt ingetrokken, wordt SCCM daarvan zo spoedig mogelijk en uiterlijk binnen 1 week in kennis gesteld. Het certificaat wordt door SCCM uit het overzicht met gecertificeerde organisaties verwijderd.

Ten aanzien van de op het certificaat opgenomen informatie geldt dat het voor de potentiële gebruikers duidelijk moet zijn welke organisatie waarvoor is gecertificeerd en deze informatie niet misleidend mag zijn. In het bijzonder geldt het volgende:

- De op het certificaat vermelde naam van de organisatie dient te corresponderen met het hiërarchische niveau waarop de directiebeoordeling wordt uitgevoerd (bijvoorbeeld organisatie x, bedrijfsonderdeel y);
- De scope vermeld op het certificaat bevat een bondige omschrijving van de activiteiten van de vermelde organisatie die onder het certificaat vallen. De scope dient te passen binnen het door de te certificeren organisatie opgestelde toepassingsgebied (ISO 50001 par. 4.1). De omschrijving mag geen waardeoordelen bevatten.
- Vestigingen van de organisatie op andere adressen en/of plaatsen worden zodanig op het certificaat opgenomen dat deze traceerbaar zijn.
- Indien een deelcertificaat wordt uitgegeven voor een onderdeel of vestiging dat valt onder een concerncertificaat moet voor iedereen duidelijk zijn dat het deelcertificaat geen op zichzelf staand certificaat is en niet los kan worden gezien van het betreffende concerncertificaat waarvan ook het nummer op het deelcertificaat vermeld dient te worden.
- Wanneer er behoefte is om meer gedetailleerd aan te geven waar het ISO 50001-certificaat betrekking op heeft (bijvoorbeeld adressen van vestigingen, namen van producten of diensten) kan op het certificaat verwezen worden naar een door de CI gewaarmerkte bijlage waarop deze informatie is opgenomen.

3.4.2 Informatie-uitwisseling tussen CI en klanten (ISO 17021-1 paragraaf 8.5)

De organisatie met een gecertificeerd energiemanagementsysteem is ervoor verantwoordelijk dat zij blijft voldoen aan alle voorschriften. Wanneer dit niet langer het geval is, dient de organisatie dit zelf te melden bij de CI.

Het gaat niet om afwijkingen geconstateerd bij bijvoorbeeld interne audits en die snel kunnen worden opgelost. Het gaat om afwijkingen die een structureel karakter hebben en die zodanige gevolgen voor het milieu en/of de omgeving (kunnen) hebben dat klachten van omgeving en/of optreden van de overheid te verwachten is. Zie ook paragraaf 4.5.2 waar wordt ingegaan op afwijkingen waarvoor een CI een extra tussentijdsonderzoek dient uit te voeren.

Werkwijze van de certificatie-instelling

Om te kunnen worden geaccrediteerd voor de uitvoering van certificatiwerkzaamheden dient een CI te voldoen aan de NEN-EN-ISO/IEC ISO 17021-1 Conformity Assessment - requirements for bodies providing audit and certification of management systems en andere daaraan gerelateerde normen en richtlijnen zoals genoemd in de inleiding. In de ISO 17021-1 liggen zowel organisatorische als inhoudelijke eisen ten aanzien van de werkwijze vast. SCCM kan daar waar nodig een interpretatie geven op deze eisen.

Hoofdstuk 9 van de ISO 17021-1 bevat eisen ten aanzien van de werkwijze tijdens het certificatieproces.

Bij een accreditatiebeoordeling is de tekst van de NEN-EN-ISO/IEC ISO 17021-1 en NEN-ISO 50003, in samenhang met dit document, bindend.

4.1 Activiteiten voorafgaand aan certificatie (ISO 17021-1 paragraaf 9.1)

4.1.1 Beoordeling aanvraag (ISO 17021-1 paragraaf 9.1.1 en 9.1.2)

De te certificeren organisatie dient het toepassingsgebied van het energiemanagementsysteem vast te leggen (ISO 50001 paragraaf 4.1). In hoofdstuk 2 van dit certificatieschema is daarop een toelichting gegeven. Onderscheid moet worden gemaakt tussen het binnen het energiemanagementsysteem beschreven toepassingsgebied en de informatie op het certificaat. Op het certificaat wordt een kernachtige beschrijving van de activiteiten en de onder het certificaat vallende vestigingen vastgelegd. Deze informatie op het certificaat volgt uit de beschrijving van het toepassingsgebied binnen het energiemanagementsysteem.

De CI dient vast te stellen of het toepassingsgebied aansluit bij de eisen uit de ISO 50001-norm (paragraaf 4.1). Het gaat om de reikwijdte van activiteiten, faciliteiten en besluiten die de organisatie door middel van een EnMS kan beheersen. Het energiegebruik van producten bestemd voor derden die eventueel door een organisatie worden of zijn ontwikkeld dienen buiten het toepassingsgebied van het energiemanagementsysteem te vallen.

SCCM heeft voor de volgende situatie de werkwijze bij de bepaling van de scope nader gespecificeerd:

Certificatie van een activiteit binnen een grote organisatie met meerdere activiteiten

Indien binnen een organisatie sprake is van een situatie waarin meerdere divisies, business units, werkmaatschappijen, etc. activiteiten ontplooiën, kan een afzonderlijk onderdeel worden gecertificeerd, indien het betreffende onderdeel:

- een eigen management heeft;
- een beleid kan voeren en een zelfstandig functionerend energiemanagementsysteem heeft;
- eigen (productie)faciliteiten heeft met eigen verantwoordelijkheid voor de naleving van wet- en regelgeving en eventuele omgevingsvergunningen.

In 3.4.1 van dit certificatieschema zijn aanwijzingen opgenomen voor de organisatie die op het certificaat vermeld wordt.

4.1.2 Audittijd (ISO 17021-1 paragraaf 9.1.4 en 9.1.5 / ISO 50003 paragraaf 5.3)

Bij het bepalen van de tijdsbesteding dient ISO 50003 paragraaf 5.3 te worden gehanteerd. De tijdsbesteding is afhankelijk van de complexiteit van de organisatie en het aantal personen dat effectief betrokken is bij de realisatie van de eisen die aan het energiemanagementsysteem worden gesteld (deze moeten een materiële impact op de resultaten hebben). De complexiteit wordt bepaald op basis van de volgende factoren:

- omvang van het jaarlijkse energieverbruik;
- aantal energiebronnen;
- aantal significante wijzen van energiegebruik.

In Annex A van ISO 50003 is de systematiek uitgewerkt (inclusief te hanteren tijdstabel).

De volgende richtlijnen zijn van belang bij de bepaling van de tijdsbesteding:

- De IAF MD 3: Advanced Surveillance and Recertification Procedures (ASRP). IAF MD 3 is bedoeld voor certificatie van milieu- en kwaliteitsmanagementsystemen. Het CCvD verklaart dat de IAF MD 3 ook van toepassing is op de certificatie van energiemanagementsystemen omdat energie een van de mogelijke milieuaspecten is. De criteria in de IAF MD 3 die gelden voor milieumanagementsysteemcertificatie zijn van toepassing;
- IAF MD 4: Use of Computer Assisted Auditing Techniques (“CAAT”) for Accredited Certification of Management Systems;
- De IAF MD 11 (Audits of integrated management systems) geeft de mogelijkheden tot reductie in tijdsbesteding door het combineren van audits van verschillende managementsystemen.

4.2 Initiële certificatie (ISO 17021-1 paragraaf 9.3)

4.2.1 Fase 1-audit (vooronderzoek) (ISO 17021-1 paragraaf 9.3.1.2)

Volgens SCCM dient de CI te bepalen of het door de organisatie gekozen toepassingsgebied overeenstemt met de feitelijke situatie.

Onderdeel van het vooronderzoek is een documentenonderzoek (zie ISO 17021-1 par. 9.3.1.2). In overleg met de organisatie kan de plaats worden bepaald waar het vooronderzoek wordt uitgevoerd. In bijlage 1 is een lijst van documenten opgenomen die voor het vooronderzoek van belang zijn.

Tijdens het vooronderzoek dient te worden vastgesteld of de verschillende onderdelen van het energiemanagementsysteem aanwezig zijn en zijn geïmplementeerd. De kwaliteit van de implementatie wordt tijdens fase 2 bepaald. De implementatie moet zodanig zijn dat in het auditrapport over fase 2 een uitspraak kan worden gedaan over de werking van het energiemanagementsysteem (zie 4.3.1 en 4.3.2 van dit certificatieschema). Het doel van fase 1 is om vast te stellen of de organisatie klaar is voor de beoordeling van de implementatie in fase 2.

Het vooronderzoek mag worden gecombineerd met onderzoeken voor andere managementsystemen. Wanneer onderdelen van het vooronderzoek worden gecombineerd, mag dit niet ten koste gaan van kwaliteit en diepgang van het onderzoek. Ook bij een gecombineerd onderzoek moeten alle onderwerpen die van belang zijn voor het milieumanagementsysteem duidelijk uit de rapportage blijken.

4.2.2 Fase 2 (certificatieaudit) (ISO 17021-1 paragraaf 9.3.1.3)

In hoofdstuk 2 (interpretatie en toelichting op ISO 50001) is het verband tussen de verschillende onderdelen van de norm toegelicht. Tijdens fase 2 dient door het volgen van audittrails de onderlinge samenhang van deze onderdelen te worden beoordeeld.

Aanvullend op de onderwerpen die verplicht zijn op basis van de ISO 17021-1 verwacht SCCM dat in de certificatieaudit ook zijn opgenomen:

- een interview met de voor de locatie verantwoordelijke directie;
- een bedrijfsrondgang, waar onderzoek naar de implementatie van het energiemanagementsysteem op de werkvloer deel van uitmaakt (onder meer door het houden van interviews).

4.3 Uitvoering audits (ISO 17021-1 paragraaf 9.4)

4.3.1 Beoordeling borging van naleving wet- en regelgeving

Op basis van ISO 17021-1 paragraaf 9.4.8.3 dient in het auditrapport een verklaring te worden opgenomen ten aanzien van de effectiviteit van het energiemanagementsysteem met betrekking tot het voldoen aan wet- en regelgeving. Om te beoordelen of het energiemanagementsysteem zodanig is geïmplementeerd dat de organisatie in staat is om te voldoen aan wet- en regelgeving zijn de volgende punten van belang:

- De CI dient te beoordelen of de verschillende onderdelen van de ISO 50001-norm die belangrijk zijn voor het borgen van de naleving (waaronder het detailniveau van de geïdentificeerde wet- en regelgeving, de wijze van actualisatie, het identificeren en communiceren van incidenten, de wijze van eigen beoordeling, de wijze van rapporteren aan het management) zodanig zijn ingevuld dat een geborgde naleving mogelijk is;
- De CI dient de werking van de onderdelen te beoordelen door een combinatie van audittrails waarbij voor bepaalde eisen uit wet- en regelgeving alle stappen die relevant zijn voor de borging worden doorlopen en door steekproeven waarbij het voldoen aan specifieke eisen uit wet- en regelgeving wordt beoordeeld. Deze beoordelingen zijn bedoeld om inzicht te krijgen in de werking van het energiemanagementsysteem en niet om over de feitelijke naleving te rapporteren;
- Wanneer het energiemanagementsysteem goed functioneert, volgt uit de resultaten van het systeem in hoeverre de wet- en regelgeving wordt nageleefd. Dit dient dan gedocumenteerd te zijn binnen het energiemanagementsysteem;
- De CI moet op basis van de werking van het energiemanagementsysteem een gerechtvaardigd vertrouwen hebben dat de wet- en regelgeving inderdaad wordt nageleefd;
- Een gerechtvaardigd vertrouwen betekent niet dat er een garantie kan worden gegeven voor het naleven van de wet- en regelgeving. Het onderzoek is gebaseerd op een steekproef en op een beperkte periode.

De CI kan, indien daarvoor aanleiding bestaat, openbare bronnen raadplegen om te verifiëren of de door de organisatie verstrekte informatie juist is. Zo kan, in het kader van de Wet openbaarheid van bestuur, gebruik worden gemaakt van openbare bronnen bij het bevoegd gezag om te beoordelen of:

- de door de organisatie opgebouwde registraties van de communicatie met de overheid volledig zijn. Bijvoorbeeld op basis van via internet openbaar gemaakte inspectierapporten;
- alle locaties en installaties die tot de te certificeren organisatie behoren ook onder de huidige vergunning vallen;
- er nieuwe ontwikkelingen zijn met betrekking tot meningsverschillen tussen de organisatie en de overheid;
- er geen sprake is van verwijtbaarheid van de organisatie wanneer vergunningen ontbreken.

Van deze mogelijkheid kan gebruik worden gemaakt wanneer dit bijdraagt aan het verkrijgen van een gerechtvaardigd vertrouwen. Uitgangspunt is dat de CI afgaat op door de organisatie te verstrekken, of binnen de organisatie te verkrijgen informatie.

Indien de CI andere dan de reeds in openbare bronnen beschikbare informatie wil van het bevoegd gezag, zal deze informatie in principe door de organisatie zelf worden opgevraagd, tenzij daarover tussen de organisatie en de CI andere afspraken zijn gemaakt.

De CI moet in ieder geval besluiten een certificaat te weigeren dan wel in te trekken¹ indien een of meer van de volgende omstandigheden zich voordoen:

- De certificatie-instelling heeft ernstige twijfels of de organisatie haar intentie tot het naleven van wet- en regelgeving met behulp van het energiemanagementsysteem kan bereiken.
- Procedures voor corrigerende en preventieve maatregelen werken niet naar behoren. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer voorschriften in verband met het energieverbruik, -gebruik en de energie-efficiency structureel worden overschreden en schriftelijke afspraken met het bevoegd gezag dienaangaande ontbreken.
- Procedures voor het melden van incidenten en/of overschrijdingen van wettelijke eisen aan het bevoegd gezag werken niet naar behoren.

4.3.2 Beoordeling continue verbetering (ISO 17021-1 paragraaf 9.4.8.3/ISO 50003 paragraaf 5.6, 5.7, 5.8, 5.9)

Op basis van ISO 50003 paragraaf 5.6 dient in het auditrapport een verklaring te worden opgenomen (met auditbewijs) ten aanzien van het bereiken van continue verbetering van het EnMS en de verbetering van energieprestaties. Om te beoordelen of het energiemanagementsysteem zodanig is geïmplementeerd dat de organisatie in staat is om de energieprestaties continu te verbeteren zijn de volgende punten van belang:

- De CI dient te beoordelen of de verschillende onderdelen van de ISO 50001-norm die belangrijk zijn voor het realiseren van continue verbetering zodanig zijn ingevoerd dat de randvoorwaarden voor het verbeterproces aanwezig zijn. Het gaat dan onder andere om het identificeren en actualiseren van mogelijkheden tot verbetering, betrokkenheid van de directie bij continue verbetering, planning van verbeteringen en beschikbaarheid middelen en mensen, het volgen en waar nodig bijsturen van verbeterprocessen;
- De CI dient de werking van het verbeterproces te beoordelen door een combinatie van audittrails waarbij voor een of meer geïdentificeerde kansen alle stappen die relevant zijn voor het realiseren van verbeteringen worden doorlopen en door steekproeven waarbij voor bepaalde verbeteropties de uitvoering wordt beoordeeld;
- Wanneer het energiemanagementsysteem goed functioneert, volgt uit de resultaten van het systeem in hoeverre de energieprestaties verbeteren. Dit is dan gedocumenteerd binnen het energiemanagementsysteem.

Een of meer van de volgende omstandigheden kunnen reden zijn om een certificaat te weigeren of in te trekken:

- De organisatie heeft geen of maar een beperkt inzicht in de mogelijkheden om de energieprestaties gerelateerd aan de geïdentificeerde risico's en kansen te verbeteren.
- Een plan om verbeteringen te realiseren ontbreekt of is inhoudelijk slecht onderbouwd².
- Gemaakte plannen worden niet uitgevoerd en er wordt daarvoor geen overtuigende onderbouwing gegeven. Bedoeld worden de programma's waarin onder meer de geplande activiteiten in het kader van het continue verbeteringsproces zijn geconcretiseerd.

---

¹ Voordat een certificaat wordt ingetrokken zal de CI de betreffende organisatie een periode geven om de afwijking te herstellen. De lengte van deze periode hangt af van de aard van de afwijking. Deze periode kan als schorsing worden beschouwd wanneer de CI bepaalt dat het certificaat niet meer naar buiten mag worden gebracht en/of de gecertificeerde organisatie haar afnemers op de hoogte moet stellen van de afwijkingen. Indien binnen de aangegeven periode de afwijking wordt hersteld, wordt de schorsing opgeheven. Wanneer deze niet tijdig wordt hersteld volgt intrekking van het certificaat.

² De beoordeling van dit onderdeel heeft een subjectief karakter. Overwegingen zijn:

- De verbetering van de energieprestaties kan het best over een aantal jaren worden beoordeeld.
- Wanneer een organisatie in het recente verleden heeft gezorgd voor aanzienlijke verbeteringen in de energieprestaties kan dit in het oordeel van de CI worden meegewogen.
- Wanneer een organisatie nauwelijks acties heeft gepland en/of ondernomen om tot verbetering van de energieprestaties te komen, terwijl er volgens de stand van de techniek verbeteringen mogelijk zijn die een groot aantal concurrenten wel realiseren, is er waarschijnlijk sprake van een slecht onderbouwd plan.
- Het uitwisselen van ervaringen tussen de certificatie-instellingen zal door SCCM worden gestimuleerd, wat van belang is om tot een vergelijkbare beoordeling te komen.

4.3.3 Beoordeling energie-informatie

Het certificatieonderzoek dient zich te richten op de processen met betrekking tot monitoring en metingen en de verwerking tot energie-informatie. Het certificatieproces richt zich niet op het doen van uitspraken over afzonderlijke getallen. Het betekent wel dat:

- tijdens een certificatieonderzoek steekproefsgewijs voor een aantal belangrijke risico's wordt beoordeeld of de gehanteerde systematiek van metingen en registraties leidt tot valide en betrouwbare resultaten;
- beoordeeld wordt hoe voor een aantal onderwerpen de meet- en registratiegegevens worden verwerkt en eventueel bewerkt tot energie-informatie;
- beoordeeld wordt of de in- en extern gecommuniceerde informatie (waaronder rapportages aan de overheid) in overeenstemming is met de informatie die binnen het energiemanagementsysteem tot stand is gekomen;
- beoordeeld wordt of de systematiek zodanig is dat deze reproduceerbaar is en de gecommuniceerde energie-informatie kan worden vergeleken met voorgaande en/of toekomstige periodes.

Een ISO 50001-certificaat betekent dat verschillende elementen zijn beoordeeld die belangrijk zijn voor het genereren van betrouwbare energie-informatie en geeft in die zin een positieve waarde aan de informatie die wordt gegenereerd met behulp van het energiemanagementsysteem. Een ISO 50001-certificaat is echter geen waardeoordeel over de betrouwbaarheid van individuele getallen omdat deze alleen steekproefsgewijs worden beoordeeld met als doel de systematiek te beoordelen.

Wanneer een organisatie bij haar communicatie naar buiten, door het niet verschaffen van complete informatie en/of onjuiste informatie, een verkeerd beeld wekt wordt niet voldaan aan de eisen van ISO 50001 ten aanzien van communicatie en is er sprake van een afwijking.

4.3.4 Handelwijze in het geval van overtredingen

Relevant is het art. 1.1.a van de Wet milieubeheer. Hierin ligt de zorgplichtbepaling vast. Het criterium is daarbij dat datgene wordt gedaan wat naar redelijkheid kan worden verwacht.

Van een CI/auditor mag worden verwacht dat:

- overtredingen van wet- en regelgeving worden gemeld aan de directie;
- een certificaat wordt geschorst of ingetrokken wanneer het functioneren van het energiemanagementsysteem er niet toe leidt dat de voor het energiebeleid relevante overtredingen worden opgelost en voorkomen.
Verwacht mag worden dat deze handelwijze als redelijk wordt beschouwd.

Of het bedrijf de overtreding moet melden aan de overheid zal van geval tot geval moeten worden bepaald.

4.3.5 Rapportage van audits (ISO 17021-1 paragraaf 9.4.8/ISO 50003 paragraaf 5.6)

Een CI dient de resultaten van het certificatieonderzoek aan de te certificeren organisatie te verklaren en daarbij verbeteringsmogelijkheden te formuleren. Dit wordt niet als een advies beschouwd waarvoor afzonderlijk wordt betaald. Het is niet toegestaan dat de CI naar aanleiding van het certificatieonderzoek adviseert bij de herziening van het energiemanagementsysteem en/of voorstellen doet voor concrete oplossingen. Wel kunnen suggesties worden gedaan waarbij meerdere alternatieven worden gegeven.

Volgens SCCM dient de rapportage zodanig te zijn dat achteraf voldoende informatie beschikbaar is om de eigen werkwijze achteraf te kunnen verantwoorden bijvoorbeeld in het geval van bezwaren/beroepen. De CI dient een archief bij te houden met informatie over de uitgevoerde audits (zie ISO 17021-1 paragraaf 9.6.8).

Op basis van ISO 50003 par. 5.6 dienen de scope en de grenzen van het energiemanagementsysteem in het auditrapport te worden opgenomen.

ISO 17021 par. 9.4.8.3 a. vereist dat in het auditrapport een verklaring met een samenvatting van het bewijs is opgenomen met betrekking tot de mate waarin het energiemanagementsysteem geschikt is voor het voldoen aan de van toepassing zijnde eisen en het realiseren van de verwachte uitkomsten. Bij de uitkomsten gaat het om de beoogde resultaten. Beoogde resultaten die, als minimum gericht zijn op het verbeteren van de energieprestaties, het voldoen aan wettelijke en andere verplichtingen en het behalen van de energiedoelstellingen. Dit sluit aan bij de eisen uit ISO 50003 par. 5.6 welke een verklaring (met bewijs) over de continue verbetering van het energiemanagementsysteem en de energieprestaties vereist. Volgens SCCM gaat het hierbij om zowel de realisatie van de beoogde resultaten als de werking van die onderdelen van het energiemanagementsysteem die relevant zijn om de naleving van wettelijke en andere verplichtingen en de verbetering van de prestaties te borgen. Daarbij dient ook aandacht te worden besteed aan de implementatie van plannen voor het oplossen van afwijkingen geconstateerd tijdens voorgaande audits.

Bij gecombineerde systemen dient volgens SCCM in de rapportage de beoordeling van het energiemanagementsysteem op basis van de ISO 50001-norm op zichzelf leesbaar te zijn. Het al dan niet krijgen van een certificaat voor een van de managementsystemen mag geen consequenties hebben voor een ander onderdeel.

4.4 In stand houden certificatie (ISO 17021-1 paragraaf 9.6)

4.4.1 Controleaudit (ISO 17021-1 paragraaf 9.6.2/ISO 50003 paragraaf 5.8)

Aanvullend op de onderwerpen die verplicht zijn op basis van de ISO 17021-1 en ISO 50003 verwacht SCCM dat in een controleaudit de volgende onderwerpen in ieder geval aandacht krijgen:

- de betrokkenheid van de directie;
- de werking van processen met betrekking tot de communicatie met derden belanghebbenden (waaronder correspondentie met de overheid);
- de werking van processen voor de eigen beoordeling van het voldoen aan wet- en regelgeving en de uitkomsten daarvan.

Controleonderzoeken kunnen worden gecombineerd met onderzoeken voor andere managementsystemen. Het mag niet zo zijn dat de kwaliteit van het onderzoek negatief wordt beïnvloed door een gecombineerd onderzoek. Alle voor het energiemanagementsysteem relevante aspecten moeten duidelijk uit de rapportage blijken.

4.4.2 Speciale audits (ISO 17021-1 paragraaf 9.6.4)

Een CI dient een extra tussentijdsonderzoek te overwegen indien:

- de CI tussentijds op de hoogte wordt gesteld van door het bevoegd gezag genomen handhavingsbesluiten (geformuleerd in een ambtelijke of bestuurlijke brief) waarin de overheid overtreding van belangrijke voorschriften met betrekking tot energie constateert;
- er andere signalen zijn die voor de CI aanleiding zijn om te twijfelen aan het goed functioneren van het energiemanagementsysteem.

Een tussentijdsonderzoek hoeft niet altijd op de locatie van de gecertificeerde organisatie te worden uitgevoerd. De CI kan soms ook door het opvragen van relevante informatie tot een oordeel komen.

Documenten beschikbaar voor certificatie

Cursief: afwijkend van ISO 14001:2015

De volgende documenten/registraties dient de organisatie beschikbaar te hebben (bij hercertificatie over een periode van drie jaar):

- Beschrijving toepassingsgebied (4.3)
- Energiebeleid (5.2)
- Energiedoelstellingen en energietaakstellingen (6.2.2)
- Plannen van aanpak (6.2.3)
- Gebruikte methoden en criteria bij energiebeoordeling (6.3)
- Resultaten van energiebeoordeling (6.3)
- Methode waarmee EnPI's worden vastgesteld en bijgewerkt (6.4)
- EnPI-waarden (6.4)
- Informatie over EnB's, relevante variabele gegevens en aanpassingen (6.5)
- Informatie over (6.6):
  - a de relevante variabelen voor significant energiegebruik;
  - b energieverbruik met betrekking tot significant energiegebruik en de organisatie;
  - c operationele criteria die betrekking hebben op significant energiegebruik;
  - d statische factoren, indien van toepassing;
  - e in plannen van aanpak gespecificeerde gegevens.
- Informatie over meten, monitoren en andere middelen om nauwkeurigheid en herhaalbaarheid vast te stellen (6.6)
- Bewijs van competenties (7.2)
- Geopperde verbeteringen (7.4) – overwogen moet worden deze te documenteren
- Processen voor de operationele planning en beheersing (8.1)*
- Ontwerpactiviteiten m.b.t. energieprestaties (8.2)
- Onderzoek naar afwijkingen in energieprestaties. Resultaten onderzoek en reacties (9.1.1)
- Resultaten monitoren en meten (9.1.1)
- Resultaten van de beoordeling van de naleving (9.1.2)
- Interne auditprogramma en resultaten interne audits (9.2.2)
- Resultaten directiebeoordeling (9.3.4)
- Aard van afwijkingen en genomen maatregelen. Resultaten corrigerende maatregelen (10.1)

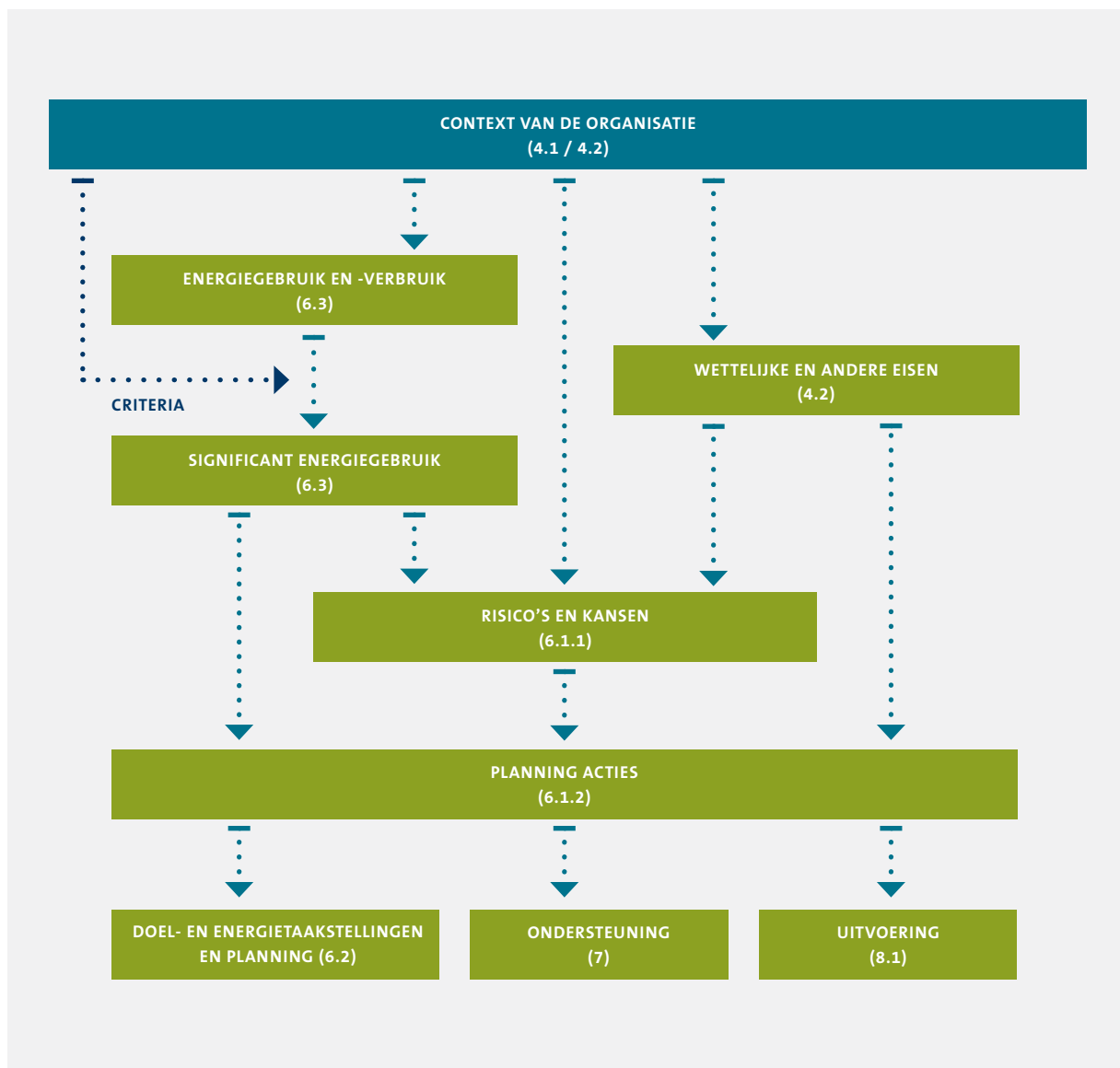
Documenten/registratie waarvan SCCM de aanwezigheid aanbeveelt:

- Resultaat contextanalyse (zie 4.1 en 4.2)
- Beschrijving van organisatie en verantwoordelijkheden
- Risico's en kansen die aandacht behoeven (6.1.1)
- De processen voor het oppakken van risico's en kansen in 6.1.1-6.1.4 (6.1.1)*
- Overzicht wettelijke en andere verplichtingen en eisen die hier voor de organisatie uit volgen (4.1)
- Planning voor het verzamelen van energiegegevens (ook wel monitoringplan genoemd) (6.6)
- Bewijs van communicatieactiviteiten (7.4.1)
- Overzicht van gedocumenteerde informatie en registraties (waaronder eventuele beschrijvingen van processen/ procedures anders dan al min of meer vereist op basis van 8.1)

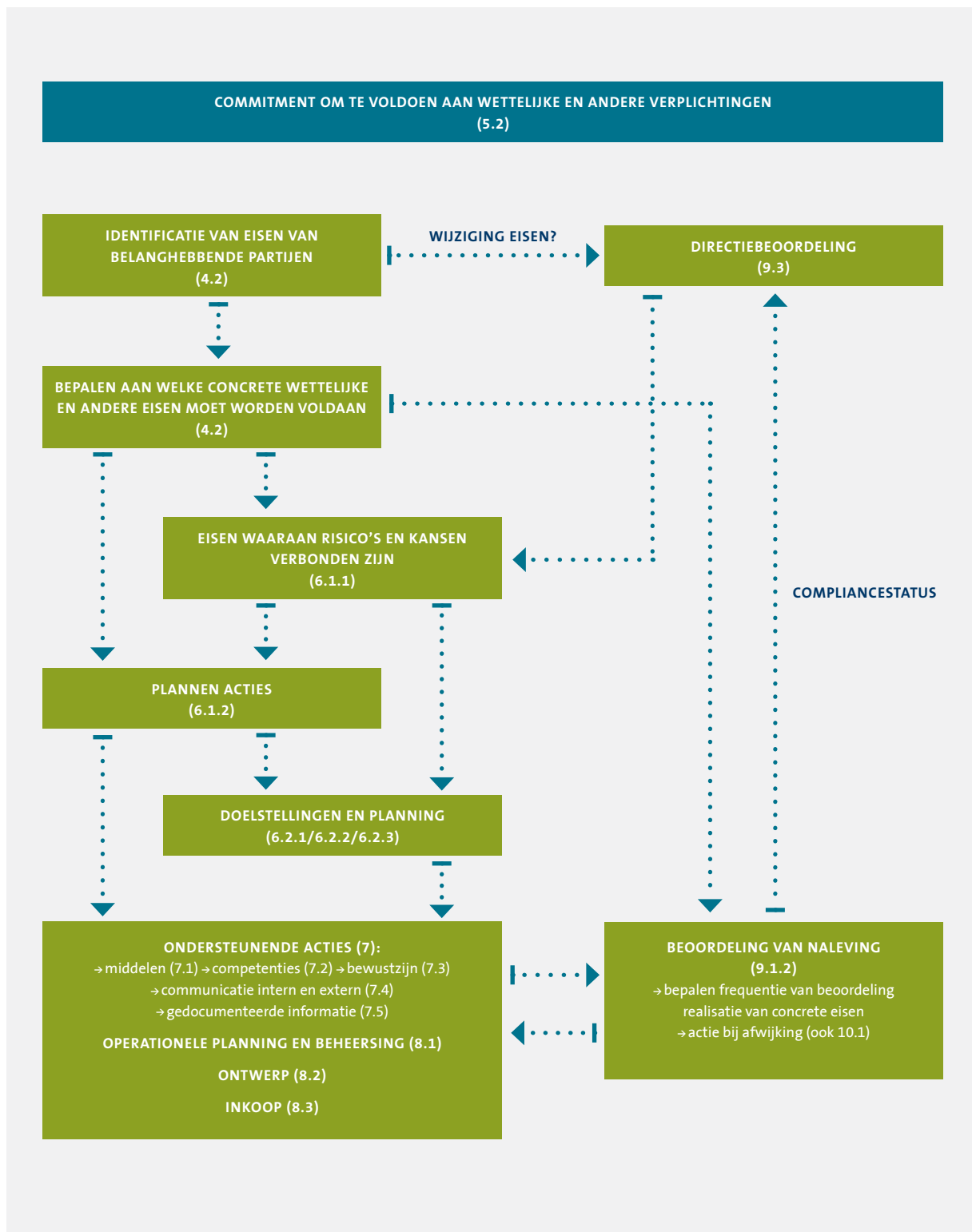
* De gedocumenteerde informatie moet worden bijgehouden in de omvang die nodig is om het vertrouwen te hebben dat de processen volgens planning zijn uitgevoerd.

Toelichtende schema's met betrekking tot het energiemanagementsysteem

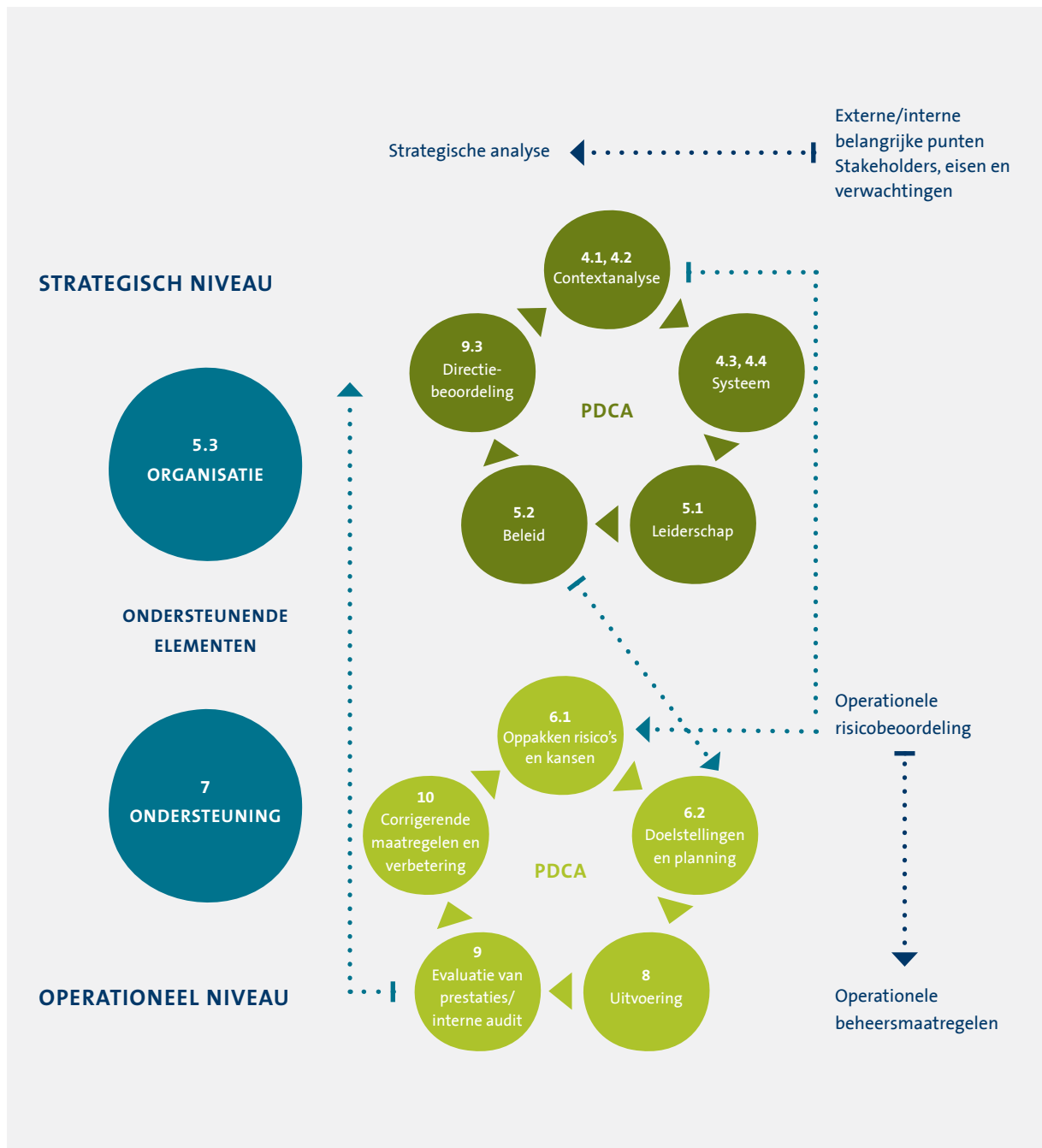
FIGUUR 1: RELATIE CONTEXTANALYSE, ENERGIEGEBRUIK EN -VERBRUIK,, RISICO'S ETC. / OPERATIONELE EN STRATEGISCHE VERBETERCYLUS

FIGUUR 2: SAMENHANG NORMONDERDELEN RELEVANT VOOR COMPLIANCEMANAGEMENT

FIGUUR 3: PDCA-CYCLUS OP STRATEGISCH EN OPERATIONEEL NIVEAU (BRON: NEN)

Kennis over wet- en regelgeving in Nederland

In tabel 1 is de voor energiemangement relevante wet- en regelgeving weergegeven die van toepassing kan zijn op in Nederland gevestigde organisaties. Op mijn.sccm.nl is voor de in het overzicht opgenomen wet- en regelgeving een samenvatting beschikbaar. Deze samenvattingen geven een indicatie van de diepgang van de kennis die bij auditors aanwezig dient te zijn. Uitgangspunt is kennis op het niveau dat de essentie van de wet- en regelgeving bekend is (doel, voor wie, bij welke criteria van toepassing, hoofdlijn van consequenties).

BIJLAGE 3, TABEL 1: WET- EN REGELGEVING RELEVANT VOOR ISO 50001 IN NEDERLAND

ONDERWERP	WET- EN REGELGEVING RELEVANT VOOR AUDITORS
Algemeen	→ Wabo (art. 1.1) → Barim (Activiteitenbesluit) → Wm → Richtlijn Industriële Emissies (RIE) / BBT-conclusies en BREFs voor RIE-bedrijven → E-PRTR → EED (Energy Efficiency Directive)
Activiteitenbesluit en Activiteitenregeling	→ Activiteitenbesluit (art. 2.15 eisen aan energiebesparende maatregelen en de informatieplicht energiebesparing) → Activiteitenregeling (art. 2.16 en bijlage 10 met maatregellijsten) → Activiteitenbesluit afdeling 3.2.1 (art. 3.7 t/m 3.10w) over kleine en middelgrote stookinstallaties → Activiteitenbesluit afdeling 5.1.1 (art. 5.1 t/m 5.14) over grote stookinstallaties
Convenanten	→ MJA-3 → MEE
Bouwbesluit	→ Hoofdstuk 5: technische bouwvoorschriften uit het oogpunt van energiezuinigheid en milieu (o.a. EPC, isolatiewaarden etc.) → BENG (vanaf 1/1/2021 bijna energie neutrale gebouwen bij vergunningaanvraag, bij overheidsgebouwen op 1/1/2019) → Energielabel C voor kantoorgebouwen > 100 m² op 1/1/2023
Rapportage	→ Tijdelijke regeling i.v.m. implementatie energieaudit uit EED (Staatscourant 15 juli 2015)

De in tabel 1 opgenomen wet- en regelgeving vormt de belangrijkste wet- en regelgeving voor ISO 50001-certificatie in Nederland. Dit is echter maar een deel van het totaal van wet- en regelgeving. Het is de verantwoordelijkheid van de CI om te beoordelen of er naast de in tabel 1 opgenomen wet- en regelgeving nog andere belangrijke wet- en regelgeving aan de orde kan zijn voor de bedrijven actief in de technical area's waarvoor accreditatie wordt aangevraagd. Zo kunnen er voor bijvoorbeeld transport eisen in de warenwet zijn met betrekking tot toegepaste motoren en is er voor de scheepvaart specifieke wetgeving. Ook voor andere sectoren kan dit het geval zijn.

Gebruik ISO 50001-certificatieschema in het buitenland

In principe is de inhoud van het ISO 50001-certificatiesysteemschema niet afhankelijk van de plaats waar een organisatie is gevestigd. Dit betekent dat de interpretatie van de ISO 50001-norm, de organisatie en de werkwijze van de CI in principe gelijk is. Uitzondering hierop vormen:

- interpretaties en werkwijzen die geënt zijn op Nederlandse situaties;
- aandachtspunten in de organisatie en de werkwijze die verband houden met de bekendheid en de omstandigheden in het buitenland.

Onderstaand zijn aandachtspunten voor de toepassing gegeven (de nummers refereren aan de paragraafnummers in dit certificatieschema).

Algemeen

- Ingeval er lokale vertalingen van ISO 50001 worden gehanteerd, is de tekst van ISO 50001 (Engelse versie) bindend.
- In het certificatieschema komt het begrip ‘omgevingsvergunningen’ voor. Wanneer er geen vergunningensysteem is, dient dit gelezen te worden als de in het betreffende land gebruikte systematiek om specifieke eisen van de overheid vast te leggen.
- In hoeverre procedures voor de melding van overschrijdingen aan overheden noodzakelijk zijn dient de CI te beoordelen in het licht van de lokale omstandigheden. Essentieel is dat de organisatie kan aantonen dat voldoende corrigerende maatregelen zijn genomen om overschrijdingen te herstellen en voorkomen.
- Indien in het betreffende land adequate wet- en regelgeving ontbreekt, zal de organisatie doel- en taakstellingen moeten baseren op onder meer de technologische opties. Deze kunnen worden afgeleid van eventueel beschikbare internationale richtlijnen voor de stand der techniek. Een ander referentiekader is dat wat gebruikelijk is bij vergelijkbare organisaties in het betreffende land en, in geval de organisatie behoort tot een internationaal concern, datgene wat binnen het concern gebruikelijk is.

Organisatie van de certificatie-instelling

- 3.3.1: Bij het bepalen van de deskundigheid dient rekening te worden gehouden met de specifieke eisen die certificatie in het buitenland stelt ten aanzien van de taal, bekendheid met lokale wet- en regelgeving en bekendheid met het energiebeleid in het betreffende land. Specifieke eisen volgen uit het contractonderzoek.
- 3.3.1: Leden van het auditteam dienen de voertaal in de organisatie te beheersen (in woord en geschrift). Daarnaast dient een lid van het auditteam de voertaal op de werkvloer te beheersen (in woord en geschrift). Eventueel kan gebruik worden gemaakt van tolken.
- 3.3.1: Minimaal één lid van het auditteam dient te beschikken over kennis van de lokale wet- en regelgeving die relevant is voor de betreffende sector en nationaal energiebeleid dat daarop betrekking heeft.

Werkwijze van de certificatie-instelling

- 4.3.1: Onderzoek naar naleving wet- en regelgeving en raadpleging openbare bronnen is afhankelijk van de lokale omstandigheden. De beschreven uitgangspunten en werkwijze blijven van toepassing.
- 4.3.1: De taak van de CI is om het energiemanagementsysteem te beoordelen op de werking van het verbetermechanisme. Het niveau van de energieprestatie en/of doelstellingen is de verantwoordelijkheid van de organisatie zelf. In veel landen wordt dit niveau bewaakt door wet- en regelgeving en de handhaving hiervan. In landen waar er geen adequate wet- en regelgeving is ligt een grotere verantwoordelijkheid bij de organisatie zelf. Het afgeven van een ISO 50001-certificaat kan in deze situatie voor een CI extra risico's met zich meebrengen. Er zijn situaties denkbaar waarbij de energieprestaties van een bedrijf zodanig zijn dat een CI haar naam daar niet aan wil verbinden. Een CI kan voor zichzelf een ondergrens stellen voor wat betreft het niveau van de energieprestaties en/of doelstellingen van een organisatie.

Nadere informatie

Achtergrondinformatie SCCM

Op de website van SCCM (www.sccm.nl) is informatie te vinden en kunnen documenten gedownload worden over onder meer:

- achtergronden over certificatie;
- voordelen en toegevoegde waarde van ISO 50001-certificatie;
- informatiebladen (deze geven uitleg over de implementatie van onderdelen van het managementsysteem);
- namen van gecertificeerde organisaties (in een database kunnen deze worden opgezocht);
- namen en contactgegevens van aangesloten certificatie-instellingen;
- cases met vragen en antwoorden gebruikt bij harmonisatiedagen van certificatieauditors;
- achtergrond van de stichting en namen van betrokken organisaties en personen;
- brochures van SCCM.

Achtergrondinformatie van derden

Over een aantal onderwerpen genoemd in het ISO 50001-certificatieschema is bij derden informatie te verkrijgen.

- Stand der techniek   Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (www.rvo.nl)
- Accreditatie   Raad voor Accreditatie (www.rva.nl)
European co-operation for Accreditation (<https://european-accreditation.org>)

De in dit certificatieschema genoemde normen kunnen worden besteld bij NEN (Nederlands Normalisatie Instituut) te Delft, 015-2690391 of www.nen.nl. De genoemde EA/IAF-richtlijnen kunnen worden gedownload via de site van SCCM of de European co-operation for Accreditation.

Contact

U bent van harte uitgenodigd uw vraag aan ons voor te leggen.
Bedrijven, organisaties, adviseurs, toezichhouders, certificatie-instellingen
en andere belanghebbenden helpen we graag verder.

Mijn.sccm is hét kennisplatform voor ISO 14001, ISO 50001 en ISO 45001/
OHSAS 18001. Op mijn.sccm vindt u onder andere samenvattingen van de meest
relevante milieu- en arbowet- en -regelgeving en halfjaarlijkse overzichten van
gewijzigde wet- en regelgeving. Kijk op mijn.sccm.nl en meld u aan!

Stichting Coördinatie Certificatie Managementsystemen voor milieu en gezond en
veilig werken (SCCM)

Postbus 13507
2501 EM Den Haag

T 070 - 362 39 81
info@sccm.nl
www.sccm.nl

Uitgave SCCM, Den Haag, 4 juni 2019